

**KSZTAŁCENIE ZAWODOWE
DYLEMATY I PERSPEKTYWY**

PROBLEMY NAUK PEDAGOGICZNYCH

TOM 1

**KSZTAŁCENIE ZAWODOWE
DYLEMATY I PERSPEKTYWY**

Redakcja naukowa

Beata Mydłowska

The logo for 'impuls' features a stylized, curved line above the lowercase word 'impuls' in a serif font.

Kraków 2019

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2019

Recenzent:

prof. zw. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski

Redakcja wydawnicza:

Radosław Doboszewski

Opracowanie typograficzne:

Alicja Kuźma

Projekt okładki:

Anna M. Damasiewicz

Grafika wykorzystana na okładce:

© Anastasiya Hlumakova | Depositphotos.com

Publikacja została sfinansowana
przez Wyższą Szkołę Przedsiębiorczości w Warszawie

ISBN 978-83-8095-550-9

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel./fax: (12) 422 41 80, 422 59 47, 506 624 220

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2019

Spis treści

Wstęp	9
CZĘŚĆ PIERWSZA	
Dylematy kształcenia zawodowego	
<i>Stanisław Urbański</i>	
Etyka pracy człowieka Labor ethics of human	15
<i>Wioleta Gawęł</i>	
Społeczna odpowiedzialność biznesu w kształceniu na uczelniach wyższych Social responsibility of businessin education on university	29
<i>Beata Mydłowska</i>	
Kształcenie zawodowe na tle polskich uwarunkowań – stan, problemy, perspektywy Vocational education against the background of Polish conditions – state, problems, perspectives	39
<i>Barbara Baraniak</i>	
Dyskurs o przyszłości szkolnictwa zawodowego The discourse about the future occupational vocational schools	63
<i>Ryszard Stępień</i>	
Współczesne kontrowersje wokół dylematu: kształcić ogólnie czy zawodowo? Contemporary controversy around dilemmas: general or professional education	91
<i>Aleksandra Kobyłańska</i>	
Planowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej w kształceniu zawodowym Planning didactic and educational work in vocational education	109
<i>Magdalena Malik, Dorota Silber-Furman</i>	
Czym skorupka za młodu nasiąknie... Kilka słów o kształtowaniu w wieku najmłodszym stosunku do pracy As the twig is bent, so grows the tree... Some words about shaping at a young age dispositions towards work	121

CZĘŚĆ DRUGA

Kształcenie zawodowe w praktyce

Jarosław Moszczyński

Jak zostać biegłym z zakresu kryminalistyki?

How to become an expert in forensic sciences? 135

Renata Rasińska, Dorota Kinal, Agnieszka Geneja-Niedzielska

Kształcenie pracowników służb społecznych przez pryzmat pedagogiki społecznej

Educating employees for social services through the prism of social pedagogy 153

Aleksandra Zwalińska, Leszek Zakrzewski

Znaczenie metodyki nauczania ruchu w kształceniu zawodowym rehabilitantów

The importance of the methodology of teaching movement in vocational education of physiotherapists 165

Regina Korzeniowska

Kształcenie zawodowe pedagogów specjalnych drogą do społecznej inkluzji osób z niepełnosprawnością intelektualną

Vocational training of special needs educators as a way of social inclusion for people with mental disability 177

CZĘŚĆ TRZECIA

Kształcenie zawodowe a rynek pracy w świetle wyników badań empirycznych

Mariusz Kubiak, Renata Rasińska, Janina Golik

Doradztwo zawodowe w szkołach ponadgimnazjalnych w województwie wielkopolskim

Professional consulting in upper secondary schools in the Greater Poland voivodeship 197

Renata Rasińska, Mariusz Kubiak, Dorota Kinal

Kształcenie zawodowe a szanse na rynku pracy w opiniach rodziców

Professional education and job prospects in parents' opinions 213

Beata Mydlowska

Rola praktycznej nauki zawodu w kształtowaniu umiejętności niezbędnych do wykonywania zawodów usługowych

The role of practical vocational training in shaping the skills necessary to perform service professions 225

Robert Szydło

Kształcenie pozaformalne i nieformalne na przykładzie
Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

Non-formal and informal education on the example
of the University of Economics in Cracow 243

Marta Jagoda Szymańska

Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami
Doświadczenia w poszukiwaniu zatrudnienia na otwartym rynku pracy

Professional activity of disabled people. Experience in search
of employment in the open labor market 259

Wstęp

W społeczeństwie informacyjnym, opartym na wiedzy, w którym jakość kapitału ludzkiego decyduje w szczególności o rozwoju gospodarki i konkurencyjności regionów, dobre zawodowe wykształcenie, dostosowane do aktualnych i przyszłych potrzeb rynku pracy, staje się koniecznym elementem każdego systemu edukacyjnego. Zaniedbania, jakie w tym obszarze miały miejsce w Polsce, doprowadziły do napięć, których skutki obecnie dotyczą pracodawców, mających problemy ze znalezieniem pracowników o właściwych kwalifikacjach i kompetencjach. Mimo że na polskim rynku pracy sytuacja absolwentów nie jest tak dramatyczna jak w doświadczających skutki kryzysu krajach Unii Europejskiej, z nadzieją należy powitać przedsięwzięcia, które zmierzają ku odbudowie pozycji kształcenia zawodowego na różnych poziomach. Proces rewitalizacji kształcenia zawodowego z pewnością nie będzie zbyt łatwy i nie przebiegnie bezproblemowo, albowiem wymaga przezwyciężenia wielu obiektywnych ograniczeń i barier. Poza ograniczeniami finansowymi, których wpływu niepodobna nie doceniać, natrafi ponadto na inne bariery, takie jak trudności w kooperacji na styku różnych sektorów (administracji, biznesu, edukacji) czy brak stosownych uregulowań prawnych. Trudności te mogą wynikać głównie z kierowania się przez wspomniane sektory odmienną od zapotrzebowania rynkowego logiką oraz zmierzaniem do realizacji prywatnych celów i zadań. Mogą one utrudniać realizację wspólnego celu, jakim jest zbudowanie na wysokim poziomie systemu kształcenia zawodowego, którego charakter dostosowany będzie w miarę możliwości do wyzwań rozwojowych regionalnej, a także globalnej gospodarki Polski. W tej sytuacji szczególnie cenne stają się zapoczątkowywane w tej materii działania w całej Polsce, ponieważ uruchamiają kompleksowość kształcenia zawodowego, a także wywołują potrzebę ścisłego współdziałania między administracją, pracodawcami i szkolnictwem. Chociaż na długoterminowe efekty owych działań będzie trzeba jeszcze poczekać, to z pewnością są dobrym krokiem w stronę konkretnego wykorzystania potencjału, jaki tkwi w kapitale ludzkim.

Pomimo widocznych zmian w strukturze kształcenia w szkołach zawodowych dostosowanie do potrzeb rynku pracy systemu nauczania odbywa się zbyt wolno. Znaczna część absolwentów szkół zawodowych wybiera kształcenie w takich zawodach, w jakich znalezienie zatrudnienia sprawia trudności. Aby takie sytuacje miały miejsce jak najrzadziej, młodzi ludzie rozpoczynający

swoją edukację oprócz ukierunkowania zgodnego ze swoimi zainteresowaniami powinni w swoim obszarze widzenia zobaczyć na rynku pracy zawody deficytowe, jak również nadwyżkowe. Dlatego istotna staje się potrzeba debaty nad kształceniem zawodowym, jego stanem, problemami i perspektywami.

Pierwsza część niniejszej publikacji ukazuje teoretyczne dylematy kształcenia zawodowego, rozpoczynając od aksjologicznej analizy pojęcia pracy, która w sposób personalistyczny wpływa nie tylko na rozwój osobisty człowieka, ale także bezpośrednio oddziałuje na właściwy rozwój systemów kształcenia zawodowego. Niematerialnymi elementami etyki stają się te wartości, które są obiektywnymi i realnymi twórcami pracy, pośrednio przyczyniającymi się do budowania społeczności nakierowanej na umożliwienie rozwoju osobistego każdego człowieka.

Praca w głównej mierze decyduje o kierunkach zmian w szkolnictwie zawodowym. Istotne wydaje się stworzenie takiego kierunku zmian, który pomoże oraz wyposaży w kompetencje i kwalifikacje absolwentów szkół zawodowych ułatwiające im na rynku pracy dostosowanie się do wymogów globalizacji gospodarki światowej. Dlatego ważny staje się dyskurs o przyszłości szkolnictwa zawodowego oraz jego potrzebie utrwalenia i doskonalenia; wskazanie takich zmian, które stworzą szansę holistycznego spojrzenia uczestników potrzeby „uczenia się przez całe życie” (*lifelong learning programme, LLP*). W tym kontekście ważna wydaje się próba odpowiedzi na pytania o związki i zależności, jakie występują między kształceniem ogólnym a zawodowym.

W kształceniu zawodowym istotne jest planowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej. Dodać należy, że współczesna dydaktyka opiera się na spójności zadaniowej dostosowanej do metod i form organizacji kształcenia, bezpośrednio związanej z efektami kształcenia.

Ważnym elementem kończącym rozważania zawarte w tej części są problemy związane z przygotowaniem przyszłego uczestnika rynku pracy, które powinno odbywać się od najmłodszych lat. Okres przedszkola to czas, który można wykorzystać przez zabawę na kształcenie umiejętności i kompetencji społecznych niezbędnych w przyszłym kształceniu zawodowym. Kształcenie odpowiedniego stosunku do pracy powinno przebiegać już we wczesnym okresie życia człowieka.

W drugiej części monografii ukazane zostało kształcenie zawodowe w praktyce. Zdobywanie konkretnego zawodu wiąże się z odpowiednim procesem kształcenia zawodowego, uzyskaniem profesjonalnych kompetencji, dzięki którym pozyskuje się odpowiednie kwalifikacje potwierdzone dyplomem.

Jedną z najbardziej rozwijających się nauk interdyscyplinarnych jest kryminalistyka. Biegli z tego zakresu muszą zdobywać odpowiednie kompetencje, które uzyskują po wymagającym cyklu szkoleń, a którego finałem są uprawnienia do wykonywania zawodu.

W starzejącym się społeczeństwie istotną rolę pełni zawód pracownika socjalnego. Wymagania zawodowe dotyczą nie tylko wiedzy i umiejętności

praktycznych, ale bardzo istotne stają się kompetencje społeczne związane z cechami osobowościowymi kandydatów. W aspekcie pedagogiki pracy istotną rolę spełnia kształcenie pracowników służb społecznych, które staje się odpowiedzią na zapotrzebowania środowisk lokalnych.

Ważną rolę społeczną pełni zawód rehabilitanta-fizjoterapeuty, który ściśle związany jest z naukami medycznymi, o zdrowiu i kulturze fizycznej. Znaczącym elementem w procesie edukacyjnym tego zawodu jest metoda nauczania ruchu. Wymagania, którym musi sprostać student rehabilitacji, związane są nie tylko z wiedzą i umiejętnościami, jakie musi posiadać w zakresie poprawy codziennego funkcjonowania pacjenta, ale także umiejętnością codziennego wpływu na zdrowie emocjonalne swoich podopiecznych.

W części tej omówiono także problematykę kształcenia zawodowego pedagogów specjalnych w kontekście ich pracy z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną. Istotną rolę pełnią tu kompetencje społeczne, w jakie są wyposażeni nauczyciele pracujący z uczniami niepełnosprawnymi. Doskonale zawodowe staje się nieodłączną częścią rozwoju zawodowego nauczyciela. Utożsamiane jest z ustawicznym procesem jego kształcenia, które polega na podwyższaniu i modyfikacji jego zawodowych kompetencji oraz kwalifikacji, a także wszechstronnym rozwoju osobowości.

Część trzecia niniejszej publikacji przedstawia wyniki badań empirycznych dotyczących dostosowania kształcenia zawodowego do wymagań rynku pracy. Młodzi ludzie, decydując się na wybór zawodu, potrzebują wsparcia nie tylko ze strony szkoły (w postaci doradcy zawodowego, który towarzyszyłby im od momentu pierwszych wyborów edukacyjnych), ale przede wszystkim ze strony rodziców. Rodzice, którzy często mają istotny wpływ na wybór ścieżki edukacyjnej dziecka, coraz częściej doceniają znaczenie szkolnictwa zawodowego.

Istotną rolę dla gospodarki pełni współpraca szkół zawodowych z pracodawcami w procesie organizacji zajęć praktycznych i praktyk zawodowych. Ważne są formy organizacyjne i metody stosowane w trakcie zajęć przedmiotowych, często pełniących funkcję pierwszego kontaktu z zawodem. Warto postawić pytanie o możliwości zatrudnienia absolwentów uczelni ekonomicznych i celowość ich kształcenia pozaformalnego, które – zorganizowane przez instytucje – daje możliwość uzyskania kwalifikacji zarejestrowanej i nieformalnej. Dzięki niej nabywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych odbywa się poza procesem kształcenia formalnego.

Kolejnym ważnym elementem monografii jest pokazanie istotności pilotażowych badań, które przedstawiają doświadczenia osób niepełnosprawnych wchodzących na rynek pracy.

Mam nadzieję, że niniejsza monografia chociaż w części przyczyni się do dalszej poszerzonej dyskusji nad kształceniem zawodowym, jego przyszłością i rozwojem, oraz przybliży wybrane problemy absolwentów szkół zawodowych.

Beata Mydlowska

Renata Rasińska

Centrum Wsparcia Rzemiosła, Kształcenia Dualnego i Zawodowego w Poznaniu

Dorota Kinal

Departament Edukacji i Nauki, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego

Agnieszka Geneja-Niedzielska

Wielkopolskie Samorządowe Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego nr 2 w Poznaniu

Kształcenie pracowników służb społecznych przez pryzmat pedagogiki społecznej

Educating employees for social services through the prism of social pedagogy

Streszczenie

Pedagogika społeczna stawia sobie za cel zmianę społecznego funkcjonowania jednostek i grup społecznych, biorąc pod uwagę wszelkie rodzaje problemów związanych z funkcjonowaniem w społeczeństwie. Jej praktycznym znaczeniem jest ukształtowanie jednostki w taki sposób, aby ta jednostka była zdolna do życia w społeczeństwie. Perspektywa ta jest szczególnie istotna w teorii pracy socjalnej, której przedmiotem zainteresowania są możliwości opieki i wsparcia nad osobami niebędącymi w stanie prawidłowo funkcjonować w społeczeństwie. Stąd też niebagatelną kwestią jest znaczenie i rozwój pedagogiki społecznej i pracy socjalnej w zakresie metod pracy dla pracowników socjalnych.

Opisując kształcenie pracowników służb społecznych w aspekcie pedagogiki społecznej, które jest odpowiedzią na potrzebę określonych działań środowiskowych, które powstają w obliczu zmieniającej się rzeczywistości społecznej i problemów życia społecznego, autorzy chcą zwrócić uwagę na znaczenie tych zawodów na współczesnym rynku pracy.

Słowa kluczowe: EDUKACJA, PEDAGOGIKA SPOŁECZNA, PRACOWNIK SOCJALNY

Summary

Social pedagogy aims at changing the social functioning of individuals and social groups, taking into account all kinds of problems related to functioning in the

society. Its practical effect is to shape the individual in such a way that he/she is able to live in the society. This perspective is particularly important in the theory of social work, whose subject is the possibility of care and support for people who are not able to function properly in the society. Therefore, the significance and development of social pedagogy and social work in the field of working methods for social workers is a considerable issue.

By describing education of social workers in the aspect of social pedagogy, which is a response to the need for specific environmental actions, arising in the face of changing social reality and problems of social life, the authors want to draw attention to the importance of these professions in the modern labor market.

Keywords: EDUCATION, SOCIAL PEDAGOGY, SOCIAL WORKER

Wstęp

Celem pedagogiki społecznej jako praktyki nie jest prowadzenie bezpośredniej działalności wychowawczej, lecz rozwiązywanie określonych problemów związanych z życiem społecznym¹. Szczególnym przedmiotem zainteresowania pedagogiki społecznej jest więc pomoc społeczna, praca socjalna oraz szeroko rozumiana działalność opiekuńcza. Pedagogika społeczna w sensie szerszym stawia sobie za cel zmianę społecznego funkcjonowania jednostek i grup. Dlatego można do niej zaliczyć te działy pedagogiki, które zajmują się specyficznymi rodzajami problemów w funkcjonowaniu społecznym, a więc pedagogikę resocjalizacyjną czy pedagogikę rodziny². Przedmiotem pedagogiki społecznej jako nauki jest środowisko społeczne oraz mechanizmy, jakimi oddziałuje ono na rozwój jednostki. Według klasycznej definicji Ryszarda Wroczyńskiego pedagogika społeczna, opierając się na badaniach empirycznych, analizuje wpływy wychowawcze, których źródłem jest środowisko, oraz ustala zasady organizowania środowiska z punktu widzenia potrzeb wychowania³. Jednym z zadań pedagogiki społecznej staje się analizowanie zmian zachodzących w różnych sferach życia społecznego w perspektywie całego życia człowieka⁴. Wiedza z zakresu pedagogiki społecznej służy celom praktycznym w wymiarze instytucjonalnym w placówkach działających na podstawie wiedzy pedagogicznej.

Do problemów psychologii społecznej należą m.in. kwestie: wyobrażeń, oczekiwań i emocji powstających w kontaktach społecznych, zachowania jednostki

¹ P. Czarnecki, *Pedagogika społeczna. Podstawowe pojęcia i definicje*, „Społeczeństwo i Edukacja”, 2012, nr 1, s. 389–414.

² E. Murynowicz-Hetka (red.), *Pedagogika społeczna i praca socjalna: przegląd stanowisk i komentarze*, Wyd. Śląsk, Katowice 1998, za: P. Czarnecki, *Pedagogika społeczna. Podstawowe pojęcia i definicje*, „Społeczeństwo i Edukacja”, 2012, nr 1.

³ R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, Państwowe Wyd. Naukowe, Warszawa 1966.

⁴ P. Czarnecki, *Pedagogika społeczna. Podstawowe pojęcia i definicje*, dz. cyt., s. 389–414.

w otoczeniu innych jednostek, zachowania większych grup społecznych, wpływ środków masowego przekazu na zachowania społeczne, powstawanie i rola stereotypów. Potrzeba wyodrębnienia pedagogiki społecznej jako odrębnej subdyscypliny w obrębie pedagogiki ogólnej wynika z tego, że środowisko społeczne oddziałuje na człowieka innymi drogami i warunkuje jego rozwój w odmienny sposób niż bezpośrednio oddziaływanie wychowawcy na wychowanka. Celem pedagogiki społecznej jako praktyki jest ukształtowanie jednostki w taki sposób, aby jednostka ta była zdolna do życia w społeczeństwie, a więc nawiązywania prawidłowych więzi społecznych oraz zaspokajania własnych potrzeb bez popadania w konflikt w wartościami akceptowanymi przez społeczeństwo.

Problematykę teoretyczną i praktyczną pedagogiki społecznej wyznacza koncepcja kształcenia współczesnych pedagogów społecznych w zakresie profesjonalnych kompetencji osobowościowych i edukacyjnych⁵. W kształceniu pracowników socjalnych szczególny nacisk kładzie się ustawowo na rozwój umiejętności praktycznych w zakresie rozwiązywania trudnych problemów społecznych przy pomocy różnych metod pracy: pracy z indywidualną osobą, pracy z grupą oraz organizacji środowiska lokalnego. Pedagodzy społeczni oraz pracownicy socjalni kształceni są wielokierunkowo z pedagogiki, psychologii, rozwoju biologicznego człowieka, zagadnień medycznych, patologii, prawa, ekonomii, etyki oraz metodologii pracy.

Pracownik socjalny

Współczesna Polska i Europa zмага się z nowymi wyzwaniami, które wymuszają nowoczesne kształcenie pracowników socjalnych przygotowanych do pełnienia złożonych ról zawodowych. Współczesny pracownik socjalny powinien być wyposażony w wiedzę na miarę tych wyzwań. Dlatego rośnie rola oraz znaczenie nowoczesnego i specjalistycznego kształcenia pracowników socjalnych. Zawód pracownika socjalnego powstał, gdyż dostrzeżono potrzebę działań z zakresu opieki społecznej w sposób profesjonalny. Ważne było stworzenie sieci pracowników, którzy będą działać w środowisku lokalnym. Co istotne, wprowadzenie nowego zawodu podkreśliło różnicę między pracą socjalną a opieką społeczną. Aleksander Kamiński pisał, że praca socjalna jest czymś zasadniczo różnym od opieki społecznej i służby społecznej⁶. Praca socjalna – wyzwolona ostatecznie z ograniczeń dobroczynności i utrzymywana z budżetu państwa – ma zapewniony trwały fundament materialny, który umożliwi rozwinięcie szerokiego frontu aktywności

⁵ M. Kotomska, *Podstawy pedagogiki społecznej. Materiały szkoleniowe*, druk wewnętrzny, Kielce 2010.

⁶ A. Kamiński, *Studia i szkice pedagogiczne*, Państwowe Wyd. Naukowe, Warszawa 1978.

społeczno-wychowawczej. Pracownik socjalny jest osobą, której podstawowym zadaniem jest działalność na rzecz osób znajdujących się w trudnej sytuacji rodzinnej, finansowej, zdrowotnej, zawodowej lub mieszkaniowej. Jego rolą jest opieka nad potrzebującymi i organizowanie im pomocy, udzielanie porad, kierowanie do właściwych instytucji i współpraca z organizacjami, które odpowiadają za organizowanie pomocy społecznej.

I to od pracowników socjalnych wymaga się określonych cech osobowości oraz odpowiedniej postawy etycznej. Oczekiwania społeczne wobec pracowników socjalnych są bowiem bardzo duże. Zdolność rozumienia drugiego człowieka, głęboka życzliwość i wrażliwość, budzenie zaufania, tolerancyjność, umiejętność poszanowania godności każdego człowieka oraz solidaryzowanie się z ludźmi potrzebującymi i cierpiącymi – oto cechy i umiejętności dobrego pracownika socjalnego. Jednocześnie zawód ten wymaga dobrej kondycji psychicznej, odporności i umiejętności odpowiedniego zdystansowania się do problemów społecznych oraz różnych sytuacji, z jakimi styka się pracownik socjalny podczas swojej codziennej pracy. Bieda, przemoc, bezradność, ogromne cierpienie – to codzienna rzeczywistość pracownika socjalnego, który musi sobie z tym umieć radzić. Dlatego powinien dysponować rozległą wiedzą z różnych dziedzin oraz odpowiednimi umiejętnościami. Musi być komunikatywny, łatwo nawiązywać kontakt z ludźmi, a jednocześnie umieć słuchać i współczuć. Ponadto oczekuje się od pracownika socjalnego, żeby był dobrze zorganizowany oraz konsekwentny i skuteczny w działaniu. Jak trudno sprostać tym wszystkim wymaganiom i oczekiwaniom, dobrze wiedzą pracownicy socjalni, i wiedzą też, jak ogromną satysfakcję przynosi wykonywanie tego zawodu.

Szkolnictwo kształcące pracowników socjalnych

Niezależnie do jakich źródeł historycznych sięgniemy, okazuje się, że potrzeba kształcenia profesjonalnych służb społecznych w Wielkopolsce była odpowiedzią na problemy i kwestie społeczne danego okresu. Wielkopolska ma bogate tradycje i wartościowy dorobek w kształceniu kadr do pracy socjalnej. W 2016 roku obchodzono 50-lecie powstania pierwszych państwowych szkół pracowników socjalnych w Polsce. Do najstarszych należą powstałe w 1966 szkoły w Poznaniu i w Warszawie. W 2016 roku był także jubileusz 10-lecia istnienia Kolegium Pracowników Służb Społecznych w Poznaniu, które jest kontynuatorem tradycji kształcenia szkoły poznańskiej.

Początek kształcenia socjalnego w Polsce sięga okresu międzywojennego i wiąże się bezpośrednio ze Studium Pracy Społeczno-Oświatowej w Warszawie, założonym i prowadzonym przez prof. Helenę Radlińską w ramach Wolnej Wszechnicy Polskiej. W okresie powojennym kształcenie pracowników społecznych prowadzono w ramach Katedry Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu

Łódzkiego i Instytutu Służby Społecznej w Łodzi. Na początku lat 50. zlikwidowano ten sposób kształcenia (rozpoczętego w okresie międzywojennym) i zahamowano rozwój edukacji profesjonalnych służb społecznych w Polsce.

Odbudowa kształcenia zawodowego pracowników socjalnych nastąpiła po 13 latach przerwy i zapoczątkowała nowy okres kształcenia w dziedzinie pracy socjalnej, który trwa do dziś⁷. Zgodnie z Zarządzeniem Ministra Oświaty z 4 listopada 1966 roku powstał zawód pracownika socjalnego i rozpoczął się system edukacji. W tym samym roku zostały otwarte pierwsze Państwowe Szkoły Pracowników Socjalnych w Poznaniu i Warszawie, które kształciły na poziomie średnim. Szkoła poznańska miała siedzibę pierwotnie w Liceum Medycznym przy ul. ks. Augustyna Szamarzewskiego. Misję tworzenia szkoły powierzono mgr Teresie Bloch. Uroczysta inauguracja pierwszego roku szkolnego w Państwowej Szkole Pracowników Socjalnych w Poznaniu odbyła się 1 października 1966 roku⁸. W 1967 otwarto podobne szkoły w Łodzi i Krakowie, rok później we Wrocławiu, a w latach 70. powstawały placówki w kolejnych miastach⁹.

We wrześniu 1968 roku Państwowa Szkoła Pracowników Służb Socjalnych w Poznaniu mieściła się przy Alei Stalingradzkiej. Po czterech latach działalności szkoły poznańskiej w dokumentach Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej stwierdzono, iż praca szkoły i jej absolwentów udowodniła, że ten typ kształcenia znajduje zrozumienie w społeczeństwie, a w instytucjach pracy socjalnej widać przydatność osób z kwalifikacjami pracownika socjalnego¹⁰. We wrześniu 1971 roku w Poznaniu odbyła się Krajowa Konferencja Nauczycieli i Szkół Pracowników Socjalnych na temat „Teoretyczne problemy systemu wychowawczego szkół oraz możliwości stosowania metody grupowej 10 w pracy socjalnej”. W następnym roku Ośrodek Państwowych Szkół Medycznych przemianowano na Medyczne Studium Zawodowe nr 3, w którym dotychczasowe szkoły stanowiły wydziały studium, m.in. z Wydziałem Pracowników Socjalnych. W październiku 1976 roku odbyła się uroczystość 10-lecia kształcenia pracowników socjalnych w Poznaniu. W tym czasie szkoła wykształciła już 480 pracowników socjalnych. W 1976 przy poznańskiej szkole uruchomiono Zaoczny Wydział Pracowników Socjalnych (dla pracujących). Wydano również przewodnik programowo-metodyczny dla słuchaczy Zaocznego Wydziału Pracowników Socjalnych. Wprowadzony w 1982 roku nowy program nauczania na wydziale pracowników socjalnych zakładał 2201 ogólnej liczby godzin nauczania i dodatkowo 380 godzin przedmiotów nieobowiązkowych.

⁷ E. Leś, J. Rosner (red.), *Kształcenie pracowników socjalnych*, Ośrodek Badań Społecznych, Warszawa 1991, s. 11.

⁸ K. Król, T. Bloch, *Praca socjalna*, „Kronika Państwowej Szkoły Pracowników Socjalnych w Poznaniu”, 2007, nr 1, s. 98.

⁹ M. Brenk, *45 lat zawodu „pracownik socjalny” w Polsce*, „Praca Socjalna”, 2013, nr 1, http://brenk.pl/publikacje/Mikolaj_Brenk.45_lat_zawodu_pracownik_socjalny_w_Polsce.pdf [dostęp: 10.02.2018].

¹⁰ E. Leś, J. Rosner (red.), *Kształcenie pracowników socjalnych*, dz. cyt. s. 35.

Nauczyciele w ramach doskonalenia zawodowego uczestniczyli w szkole letniej, organizowanej przez centrum doskonalenia nauczycieli. Szkolenia odbyły się w Nowej Hucie, Łodzi i Lublinie. W sierpniu 1986 roku po 20 latach kierowania szkołą przeszła na emeryturę dyrektor szkoły, mgr Bloch – dyrektor reprezentująca wszystkie te piękne cechy, jakie wykształca w człowieku prawość charakteru i postawa ukierunkowana na drugiego człowieka. W 1990 szkoła poznańska funkcjonowała jako jedna z 27 szkół w Polsce, pod nazwą Wydziału Pracowników Szkół Socjalnych w Medycznym Studium Zawodowym nr 3.

Wzrost roli i znaczenia zawodu pracownika socjalnego podkreślał ówczesny minister pracy i polityki społecznej Jacek Kuroń, który wyraźnie zaznaczał w wielu publicznych wystąpieniach wagę, jaką w systemie służb społecznych mają do odegrania wysoko wykwalifikowani pracownicy socjalni. Tymczasem w 1991 roku nastąpiło włączenie Wydziału Pracowników Socjalnych w Poznaniu do Medycznego Studium Zawodowego nr 1 przy ul. Garncarskiej 7. Trudne warunki lokalowe i niedogrzone zimą sale lekcyjne nie stanowiły przeszkody w twórczym działaniu całego zespołu wykładowców i wdrażaniu słuchaczy do wielu prospołecznych inicjatyw. W 1992 roku nastąpiło włączenie Wydziału Pracowników Socjalnych do Zespołu Szkół Ekonomicznych w Poznaniu. Zajęcia odbywały się nadal w budynku przy ul. Garncarskiej 7. Należy odnotować, że w 1999 uruchomiono w Poznaniu Studium Pracy Socjalnej przy Instytucie Socjologii UAM. Ważnym wydarzeniem w procesie kształcenia pracowników socjalnych w Polsce było powołanie przez ministra pracy i polityki socjalnej w 1993 roku szkół policealnych pracowników społecznych. Od tego momentu wraz z poznańską szkołą działało w naszym kraju 15 tego typu szkół. Dyrektorem szkoły w Poznaniu została dr Mirosława (Mira) Modzelewska, która od 1987 roku była wykładowcą psychologii w Medycznym Studium Zawodowym na Wydziale Pracowników Socjalnych. Dyrektor Modzelewska skupiała wokół siebie wykładowców, którzy potrafili sprostać wymogom i realizować nowe standardy programowe. Dla poznańskiej szkoły był to okres doniosłych zmian. Pozyskano nową bazę lokalową przy ul. Borówki 10 w Poznaniu. Był to jednocześnie okres, kiedy szkoła wdrażała nowy program kształcenia w systemie pięciosemystralnym, odpowiadający standardom europejskim. Jedynym z innowacyjnych elementów było wprowadzenie projektowania socjalnego jako sposobu kształcenia do pracy socjalnej. 13 maja 2001 roku po długiej walce z chorobą odeszła na zawsze dyrektor Szkoły Pracowników Służb Społecznych w Poznaniu dr Modzelewska.

W 2001 na stanowisko dyrektora Szkoły powołano Zofię Andrószowską. 12 grudnia 2003 roku Szkole Policealnej Pracowników Służb Społecznych nadano imię Miry Modzelewskiej. Na podstawie Rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 24 marca 2005 r. w sprawie kolegiów pracowników służb społecznych uchwałą Sejmiku Województwa Wielkopolskiego utworzono Kolegium Pracowników Służb Społecznych w Poznaniu. Kolegium

rozpoczęło swoją działalność 1 października 2006 roku. Dyrektorem Kolegium została mgr Justyna Dutkiewicz, polityk społeczny, absolwentka poznańskiej szkoły pracowników społecznych. Jego organem prowadzącym jest Samorząd Województwa Wielkopolskiego. Opiekę naukową nad Kolegium sprawuje Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie¹¹. W 2013 roku Kolegium Pracowników Służb Społecznych przy ul. Borówki 10 włączono do Wielkopolskiego Samorządowego Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego nr 2 w Poznaniu, a w 2015 przeniesiono do budynku Wielkopolskiego Samorządowego Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego nr 2 przy ul. Mostowej 6¹².

Obecnie na terenie Polski funkcjonuje sześć kolegiów pracowników służb społecznych, które działają na podstawie Rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 24 marca 2005 r., uaktualnionego przez Rozporządzenie z dnia 15 września 2016 r. w sprawie kolegiów pracowników służb społecznych¹³. Pracownicy socjalni w tej formie edukacji mogą kształcić się w Poznaniu, Lublinie, Biłgoraju, Czeladzi, Skarżysku Kamiennej oraz Wrocławiu. Program nauczania w kolegiach, podobnie jak 50 lat temu w pierwszych państwowych szkołach pracowników socjalnych, jest bardzo wymagający. Standardy kształcenia w kolegiach pracowników służb społecznych określone zostały w Rozporządzeniu Ministra Polityki Społecznej z dnia 7 kwietnia 2005 r. w sprawie standardów kształcenia w kolegiach pracowników służb społecznych¹⁴. Łączna liczba zajęć wynosi 2915 godzin, w tym 2355 godzin przedmiotów kształcenia oraz 560 godzin praktyk zawodowych.

Minione 50 lat to nie tylko przekształcenia organizacyjne i wzbogacanie bazy dydaktycznej, ale przede wszystkim rozwój wartości ludzkich: sumienni i rzetelni wykładowcy, pracownicy administracyjni, pracownicy obsługi oraz główni adresaci działania szkoły – słuchacze.

Strategie polityki społecznej

W 2017 roku Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej przeprowadziło badanie, które miało na celu weryfikację stanu poziomu zatrudnienia pracowników socjalnych w jednostkach pomocy społecznej¹⁵. Analiza otrzymanych

¹¹ K. Król, T. Bloch, *Praca socjalna*, dz. cyt., s. 99–109.

¹² <http://wsck.pl/kolegium> [dostęp: 10.02.2018].

¹³ Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 września 2016 r. w sprawie kolegiów pracowników służb społecznych, Dz. U. 2016, poz. 1543.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 7 kwietnia 2005 r. w sprawie standardów kształcenia w kolegiach pracowników służb społecznych, Dz. U. 2005 Nr 62, poz. 555.

¹⁵ List Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Elżbiety Rafalskiej do Burmistrzów, Wójtów i Prezydentów Miast, http://federacja-socjalnych.pl/images/PDF/apel_min_pod.pdf [dostęp: 10.02.2018].

wyników wskazała, że ponad 77% ośrodków spełnia wskaźnik zatrudnienia pracowników socjalnych zgodnie z proporcją wskazaną w Ustawie o pomocy społecznej. W Liście Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej do Burmistrzów, Wójtów i Prezydentów Miast Elżbieta Rafalska podkreśliła wagę zawodu pracownika socjalnego, którego praca nie tylko wiąże się z ogromną odpowiedzialnością, ale również jest obciążająca psychicznie i niebezpieczna.

Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując na zasadzie partnerstwa z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem katolickim, innymi Kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi¹⁶.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu, realizując zadania Samorządu Województwa Wielkopolskiego w zakresie opracowania, aktualizowania i realizacji strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej, opracował i od listopada 2010 wdraża Strategię Polityki Społecznej dla Województwa Wielkopolskiego do roku 2020¹⁷. Stanowi ona jeden z najważniejszych dokumentów wyznaczających główne kierunki rozwoju i wdrażania polityki społecznej w regionie. Do najważniejszych priorytetów tej polityki społecznej należą: Wielkopolska Równych Szans i Możliwości, Zdrowi Wielkopolanie, Bezpieczna Wielkopolska oraz Wielkopolska Obywatelska.

Pierwszy priorytet – Wielkopolska Równych Szans i Możliwości – obejmuje problematykę wyrównywania szans mieszkańców Wielkopolski w kontekście dostępności do różnych wymiarów społecznego funkcjonowania jednostek i rodzin, w ramach oferty polityki kulturalnej regionu, sportowo-rekreacyjnej, dostępności do edukacji i nauki, usług medycznych, narzędzi aktywnego rynku pracy, a także usług i świadczeń socjalnych¹⁸. Istotnym celem działań objętych tym priorytetem ma być wyrównywanie różnic w rozwoju społecznym województwa. Priorytet ten podpowiada podejmowanie takich działań, które służą pobudzaniu wrażliwości społecznej na problemy społeczne, kładzie nacisk na ochronę zasobów, standardów i jakości życia rodziny umożliwiających realizowanie funkcji i zadań służących jej rozwojowi oraz podkreśla potrzebę eliminowania i redukcji czynników prowadzących do ubóstwa, izolacji, marginalizacji i wykluczenia społecznego jednostek i grup.

Priorytet Zdrowi Wielkopolanie silnie akcentuje potrzebę kreowania i realizacji wojewódzkiej polityki zdrowotnej, uwzględniającej profilaktykę oraz promocję zdrowia. Kładzie szczególnie nacisk na konieczność rozwijania otoczenia instytucjonalnego, gospodarczego i środowiska społecznego służącego wdrażaniu koncepcji: Zdrowa Społeczność – Zdrowi Obywatele. Akcentuje również

¹⁶ www.mpips.gov.pl/pomoc-spoieczna [dostęp: 10.02.2018].

¹⁷ www.umww.pl/strategia-wojewodztwa_strategia-polityki-spoiecznej-dla-wojewodztwa-wielkopolskiego-do-2020-roku [dostęp: 10.02.2018].

¹⁸ <http://rops.poznan.pl/rops-pocztyaj-o-nas/strategia-i-programy/strategia> [dostęp: 10.02.2018].

konieczność podejmowania działań na rzecz konsolidowania systemu informacji medycznej oraz poszerzania zakresu problemowego analiz epidemiologicznych i socjomedycznych.

Priorytet Bezpieczna Wielkopolska obejmuje działania mające na uwadze bezpieczeństwo socjalne mieszkańców Wielkopolski, bezpieczeństwo osobiste i publiczne, akcentuje potrzebę podejmowania działań służących przerywaniu pętli ubóstwa i dziedziczeniu biedy, podkreśla potrzebę rozwijania przedsięwzięć na rzecz poprawy spójności regionu, podpowiada podejmowanie działań profilaktycznych w kontekście zwalczania zjawisk patologii społecznej i przestępczości oraz kładzie nacisk na budowanie obywatelskiej sieci bezpiecznych społeczności w kontekście stabilizowania i wzmacniania poczucia bezpieczeństwa obywateli.

Priorytet Wielkopolska Obywatelska akcentuje potrzebę działań służących aktywizowaniu zasobów ludzkich i potencjału społecznego na rzecz rozwoju jednostek, grup i społeczności, w tym osób zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym w działania podmiotów społeczeństwa obywatelskiego.

Władze województwa wielkopolskiego, podobnie jak inne władze samorządu terytorialnego w Polsce, działając w ustawowych ramach instytucjonalnych, stworzyły dwie odrębne instytucje koordynujące prace w zakresie polityki społecznej: Regionalny Ośrodek Polityki Socjalnej (ROPS) oraz Wojewódzki Urząd Pracy (WUP)¹⁹. ROPS i WUP oraz ich odpowiedniki na szczeblu powiatu korzystają z oferowanych przez województwo form współpracy, wymiany doświadczeń czy kształcenia pracowników. Samorząd Województwa Wielkopolskiego w ramach współpracy z Wielkopolskim Urzędem Pracy przyjął w 2017 roku program regionalny Razem Skuteczniej, którego celem jest wypracowanie wspólnych ścieżek działania na rzecz osób najbardziej potrzebujących. W 2016 roku odbyła się konferencja pt. „Kształcenie do pracy socjalnej w obliczu nowych wyzwań cywilizacyjnych i przemian społecznych województwie wielkopolskim”, uświetniająca jubileusz 50-lecia kształcenia pracowników socjalnych w Poznaniu oraz 10-lecia istnienia Kolegium Pracowników Służb Społecznych w Poznaniu²⁰. Konferencja stała się okazją do podpisania dwóch ważnych dokumentów formalizujących dotychczasowe działania oraz wyznaczających kolejne kroki i aktywności w celu utworzenia Polsko-Niemieckiego Centrum Kompetencyjnego Opieki nad Osobami Starszymi. Głównym celem powstałego projektu było stworzenie europejskiego dwustronnego systemu kształcenia pracowników socjalnych, uznawanego zarówno w Polsce, jak i w Niemczech.

¹⁹ J. Orczyk, *Regionalna strategia polityki społecznej w Wielkopolsce*, „Polityka Społeczna”, 2014, nr 10(487), s. 15–18.

²⁰ www.umww.pl/wielkopolska-i-dolna-saksonia-razem-dla-osob-starszych [dostęp: 10.02.2018].

Podsumowanie

Powyższe działania wskazują na ścisłą współpracę instytucji samorządowych w Wielkopolsce w zakresie polityki społecznej, dzięki której pracownicy służb społecznych mogą kształcić się i doskonalić swoje umiejętności zawodowe. Władze samorządowe doceniają znaczenie zawodu pracownika socjalnego, w który wpisują się różne działania polegające na udzielaniu wsparcia ludziom znajdującym się w trudnych sytuacjach życiowych.

Opisując znaczenie kształcenia i przygotowywania do pracy adeptów pracy socjalnej, którzy są pożądanymi na współczesnym rynku pracy, przez pryzmat pedagogiki społecznej, można udowodnić tezę, że kształcenie to ma niebagatelne znaczenia dla społeczeństwa. Kształcenie pracowników służb społecznych w aspekcie pedagogiki społecznej jest odpowiedzią na potrzebę określonych działań środowiskowych powstających w obliczu zmieniającej się rzeczywistości społecznej i problemów życia społecznego.

Bibliografia

- Czarnecki P., *Pedagogika społeczna. Podstawowe pojęcia i definicje*, „Społeczeństwo i Edukacja”, 2012, nr 1, s. 389–414.
- Kamiński A., *Studia i szkice pedagogiczne*, Państwowe Wyd. Naukowe, Warszawa 1978.
- Kotomska M., *Podstawy pedagogiki społecznej. Materiały szkoleniowe*, druk wewnętrzny, Kielce 2010.
- Król K., Bloch T., *Praca socjalna*, „Kronika Państwowej Szkoły Pracowników Socjalnych w Poznaniu”, 2007, nr 1.
- Leś E., Rosner J. (red.), *Kształcenie pracowników socjalnych*, Ośrodek Badań Społecznych, Warszawa 1991.
- Murynowicz-Hetka E. (red.), *Pedagogika społeczna i praca socjalna: przegląd stanowisk i komentarze*, Wyd. Śląsk, Katowice 1998.
- Orczyk J., *Regionalna strategia polityki społecznej w Wielkopolsce*. „Polityka Społeczna”, 2014, nr 10(487), s. 15–18.
- Wroczyński R., *Pedagogika społeczna*, Państwowe Wyd. Naukowe, Warszawa 1966.

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 7 kwietnia 2005 r. w sprawie standardów kształcenia w kolegiach pracowników służb społecznych, Dz. U. 2005 Nr 62, poz. 555.

Netografia

- Brenk M., *45 lat zawodu „pracownik socjalny” w Polsce*, „Praca Socjalna”, 2013, nr 1, http://brenk.pl/publikacje/Mikolaj_Brenk.45_lat_zawodu_pracownik_socjalny_w_Polsce.pdf [dostęp: 10.02.2018].

<http://rops.poznan.pl/rops-poczytaj-o-nas/strategia-i-programy/strategia> [dostęp: 10.02.2018].

<http://wsck.pl/kolegium> [dostęp: 10.02.2018].

List Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Elżbiety Rafalskiej do Burmistrzów, Wójtów i Prezydentów Miast, http://federacja-socjalnych.pl/images/PDF/apel_min_pod.pdf [dostęp: 10.02.2018].

Pomoc społeczna, www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna [dostęp: 10.02.2018].

Strategia Polityki Społecznej dla Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku, www.umww.pl/strategia-województwa_strategia-polityki-spoecznej-dla-województwa-wielkopolskiego-do-2020-roku [dostęp: 10.02.2018].

www.umww.pl/wielkopolska-i-dolna-saksonia-razem-dla-osob-starszych [dostęp: 10.02.2018].

Mariusz Kubiak

Renata Rasińska

Centrum Wsparcia Rzemiosła, Kształcenia Dualnego i Zawodowego w Poznaniu

Janina Golik

Departament Edukacji i Nauki, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego

Doradztwo zawodowe w szkołach ponadgimnazjalnych w województwie wielkopolskim

Professional consulting in upper secondary schools in the Greater Poland voivodeship

Streszczenie

Bezrobocie to problem w wielu krajach dotkniętych postępowaniem cywilizacyjnym, gdzie technologia dzisiaj jest technologią z wczoraj. Absolwenci po wejściu na rynek pracy nie chcą wykonywać wyuczonego zawodu, ponieważ nie odpowiada ich oczekiwaniom czy wyobrażeniom albo nie umieją lub nie mają aktualnej wiedzy czy praktycznego przygotowania z danej branży, do której zostali przygotowywani.

Doradztwo zawodowe w szkołach na etapie pierwszych wyborów edukacyjno-zawodowych oraz kształtowania postaw może być narzędziem do ograniczenia negatywnych zjawisk i wsparciem w realizacji własnej ścieżki kariery zawodowej. Odpowiednie wybory edukacyjne przez młodzież to nie tylko istotna wartość w bieżącej sytuacji na rynku pracy, ale inwestycja w perspektywie kolejnych lat ich aktywności zawodowej.

Słowa kluczowe: KSZTAŁCENIE ZAWODOWE, DORADZTWO ZAWODOWE, RYNEK PRACY

Summary

Unemployment is a problem in many countries affected by the civilization progress, where technology today is a technology from yesterday. Graduates after entering the labor market do not want to perform a learned profession as they do not meet

their expectations, imaginations, or they do not know or have current knowledge or practical preparation in a given area of the industry to which they were prepared.

Career counseling in schools at the stage of the first educational and career choices and shaping attitudes can be a tool to reduce negative phenomena and support in the implementation of one's own career path. Adequate educational choices by young people are not only an important value in relation to the current situation on the labor market, but an investment in the perspective of the subsequent years of their professional activity.

Keywords: VOCATIONAL EDUCATION, CAREER COUNSELING, LABOR MARKET

Wstęp

Złożone procesy społeczne i ekonomiczne stawiają przed osobami szukającymi pracy coraz większe wyzwania w zakresie kompetencji, umiejętności oraz postaw społecznych. Kształcenie w ujęciu gospodarki opartej na wiedzy pojmuje się bowiem jako proces, który polega na uzyskiwaniu kwalifikacji i umiejętności (a nie wyłącznie wiedzy) prowadzących do osiągnięcia większego sukcesu w realizacji celów jednostek lub organizacji.

Jednym z podstawowych problemów rynku pracy jest bezrobocie. Jest to szczególnie istotne w przypadku absolwentów szkół różnego poziomu, gdyż:

- 1) są to osoby w wieku produkcyjnym, których zasoby nie są wykorzystywane;
- 2) poniesione prywatne i publiczne koszty na ich wykształcenie nie mogą zostać zrekompensowane ich produktywnością;
- 3) osoby te nie mogą wejść w dorosłe życie, w rozumieniu założenia rodziny i prowadzenia własnego gospodarstwa domowego.

Zatem bezrobocie to problem, który dotyka absolwentów szkół bez względu na etap zakończonej edukacji i jest niezależny od regionu w Polsce, co obserwowane i analizowane jest od wielu lat przez różne instytucje. Próba łagodzenia tych trudności, jakie napotykają osoby młode w pierwszych doświadczeniach na rynku pracy, jest formą reakcji na niedopasowanie oferty kształcenia przez szkolnictwo w danych powiatach w województwie do rynku pracy. Kolejne sposoby pomocy młodym ludziom to wspomaganie w rozwijaniu kompetencji i kwalifikacji poszukiwanych przez pracodawców oraz wybór pracy w zawodach, na które prognozowane jest zapotrzebowanie na lokalnym, regionalnym lub krajowym rynku pracy¹.

¹ K. Bondyra, A. Świdurska, *Kształcenie w systemie dualnym a konkurencyjność młodych ludzi na rynku pracy* [w:] K. Bondyra, W. Jagodziński, Z. Sulżycki, A. Świdurska (red.), *Razem dla rozwoju rzemiosła. Społeczna odpowiedzialność w procesie rozwoju kadr*, M-Druk, Świnoujście 2013, s. 28–41; P. Churski (red.), *Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej*, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań 2010.

Współczesny rynek pracy wymusza niejako budowanie bezpieczeństwa w zatrudnieniu, co związane jest z wyposażeniem młodych ludzi w odpowiednie umiejętności, które pomagają w znalezieniu nowego miejsca pracy, a tym samym możliwości rozwoju i zmiany według zmieniających się trendów zapotrzebowania. Pojawiające się problemy wskazują potrzebę usług doradztwa (poradnictwa) zawodowego w szkołach ponadpodstawowych, gdzie młodzież zaczyna szukać swojego miejsca na kolejnym etapie kształcenia i tym samym budowania sobie przyszłej ścieżki zawodowej. Możliwość podjęcia działań zmierzających do tego, aby młody człowiek czuł się bezpieczny, analizując świat gospodarki rynkowej danego regionu czy nawet kraju, powoduje, że doradztwo zawodowe ma ogromne znaczenie jako element kształtowania dalszej drogi edukacyjnej, a następnie zawodowej. Umożliwienie podejmowania świadomych decyzji edukacyjno-zawodowych przez młodego człowieka powinno zacząć się w szkole podstawowej, a sama świadomość rozwijana nawet od wieku przedszkolnego. Pozwoli to na ukształtowanie w świadomości młodzieży zarówno jej potrzeb w poszukiwaniu informacji i sposobu na przedsiębiorczość, jak i znalezienie się na rynku pracy bez tworzenia luki pracowniczej na rynku pracy. Takie wsparcie wymaga od instytucji wspierających oraz osób zajmujących się doradztwem zawodowym rzetelnej wiedzy na temat trendów i uwarunkowań rynkowych. Zmiany w globalnej gospodarce wpłynęły na cechy dotychczasowego rynku pracy – obecnie stałe zatrudnienie w jednym miejscu pracy i wykonywanie przez całe życie jednego, raz wyuczonego zawodu minęły bezpowrotnie. Rozwój nowych technologii powoduje zanikanie jednych profesji i powstawanie nowych. Wiele zawodów, które dziś generują najwięcej miejsc pracy, jeszcze ćwierć wieku temu albo nie istniało, albo znajdowało się w niszowym obszarze rynku pracy. Na współczesnym rynku pracy dominującym terminem jest „elastyczność”, rozumiana jako trafne (w znaczeniu: szybkie i sprawne) reagowanie na oczekiwania rynku. Wiele zawodów wymaga ciągłego aktualizowania i poszerzania kompetencji oraz przygotowania do nowych form świadczenia pracy. Pokazywanie zawodów zanikających w nowym świetle stwarza możliwość kreatywnego przeprogramowania myślenia oraz poszukiwanie rozwiązań „nowego opakowania” i przedsiębiorczych decyzji².

Coraz częściej widać trend związany z niedokształceniem i brakiem wykształconych osób, jak i przededukowaniem, kiedy osoby młode zmuszone są do podejmowania pracy poniżej własnych kompetencji oraz zdobytych kwalifikacji podczas staży i programów rozwojowych. Kolejnym istotnym czynnikiem, który zaczął być widoczny na rynku pracy, jest niekorzystna zmiana

² P. Churski, R. Perdał, *Wrażliwość rynku pracy aglomeracji poznańskiej na zjawisko globalizacji i stopień jego elastyczności* [w:] P. Churski (red.), *Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej*, dz. cyt., s. 178–194.

demograficzna struktury wiekowej pracowników. Coraz częściej jest widoczny nagminny brak zastępowalności pokoleniowej w zawodach. Powstała luka kwalifikacyjna dotyczy zarówno szerokiej grupy zawodów technicznych, robotniczych i rzemieślniczych, jak i związanych z opieką medyczną (lekarze różnych specjalności, pielęgniarki itp.) czy nad osobami starszymi. W ciągu kilkunastu ostatnich lat intensywnie sygnalizowane są też deficyty wykwalifikowanej kadry z wykształceniem zawodowym. Obecnie wielu absolwentów szkół ponadpodstawowych i uczelni po wejściu na rynek pracy nie chce wykonywać wyuczonego zawodu, gdyż nie odpowiada ich oczekiwaniom czy wyobrażeniom lub nie potrafią wykorzystać potencjału uzyskanego wykształcenia w poszukiwaniu pracy zarobkowej³. Jest to przykład źle podejmowanych wyborów na etapie szkolnictwa podstawowego, a w konsekwencji problemu zwiększonego bezrobocia lub emigracji za pracą. Dane przedstawione przez Eurostat ukazują znaczący odsetek osób młodych (15–29 lat), tzw. NEET⁴, którzy przerwali kształcenie i nie uczą się, nie podejmują pracy i nie uczestniczą w żadnych programach podnoszących kwalifikacje, co wskazuje na wyższe ryzyko: długotrwałego bezrobocia, nieregularnej ścieżki kariery zawodowej, ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Mając to na uwadze, warto podkreślić rolę doradztwa zawodowego w szkołach podstawowych już na etapie pierwszych wyborów edukacyjno-zawodowych i kształtowania postaw społecznych. Doradztwo zawodowe jest narzędziem, które ogranicza tego typu negatywne zjawiska i wspiera młode pokolenie w walce o realizację własnej ścieżki kariery zawodowej. Odpowiednie kwalifikacje i umiejętności uczniów oraz ich wybory edukacyjne to nie tylko istotna wartość w odniesieniu do bieżącej sytuacji na rynku, ale inwestycja w perspektywie kolejnych kilkudziesięciu lat ich aktywności zawodowej⁵.

³ *Korelacja szkolnictwa i rynku pracy w Wielkopolsce oraz losy absolwentów wielkopolskich szkół ponadgimnazjalnych i wyższych*, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, Poznań, maj 2014, [www.wup.poznan.pl/att/polityka/opracowania/korelacja_szkolnictwa_i_ryнку_pracy.pdf](http://wup.poznan.pl/att/polityka/opracowania/korelacja_szkolnictwa_i_ryнку_pracy.pdf) [dostęp: 10.02.2018]; A. Kwiatkiewicz, *Edukacja zawodowa w niemieckim systemie dualnym*, www.e-mentor.pl [dostęp: 10.02.2018].

⁴ NEET (*not in employment, education or training*) – zjawisko socjologiczne i zarazem nazwa grupy społecznej, obejmująca młodych ludzi, którzy nie pracują, nie uczą się i nie przygotowują do zawodu.

⁵ J. Grabowski, K. Bondyra, W. Jagodziński, M. Jabłoński, W. Ławniczak, *Analiza możliwości kształcenia kadr na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym w kontekście rozwoju inteligentnych specjalizacji województwa lubelskiego*, [b.w.] Kutno 2014, <http://rszszg.lubelskie.pl/documents/10181/51110/Analiza+mo%5BCliwo%5C9Bci+ksztza%5C82cienia+kadr+na+poziomie+ponadgimnazjalnym+i+wy%5BCszym+w+kontek%5C9Bcie+rozwoju+inteligentnych+specjalizacji+wojew%5C3B3dzstwa+lubelskiego/e0e89bb5-fe61-4f5f-8141-b7b69b437042> [dostęp: 10.02.2018].

Realizacja doradztwa zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych

Doradztwo zawodowe jest jednym z elementów polityki edukacyjnej spajającej system kształcenia z polityką rynku pracy: pomoc uczniom w wyborze zawodu oraz dalszej drogi kształcenia, przekazanie umiejętności poruszania się po rynku pracy, a w zasadzie wyrobienie w nich proaktywnych postaw związanych z dalszym kształceniem i pracą. W ciągu ostatniej dekady widać rosnącą rolę doradztwa edukacyjno-zawodowego w państwach Unii Europejskiej. W Polsce rola ta staje się szczególnie istotna w sytuacji uelastycznienia systemu edukacji zawodowej, w którym powstało wiele nowych dróg do zdobycia zawodu. Jedną z nich jest ścieżka pozaformalna, umożliwiająca potwierdzenie kwalifikacji zdobytych poza szkołą, określana jako „[...] zintegrowana strategia równoczesnego zwiększania elastyczności i bezpieczeństwa rynku pracy”⁶.

Stan doradztwa zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w Wielkopolsce na tle kraju wskazuje, że usługi doradztwa zawodowego w szkołach mają bardzo zróżnicowany charakter. Należy zaznaczyć, że ich dostępność związana jest przede wszystkim z liczbą godzin przeznaczonych w klasie na doradztwo zawodowe. Forma świadczenia usług powiązana jest z przygotowaniem merytorycznym osób odpowiedzialnych za doradztwo zawodowe, a sposób organizacji zajęć jest niewystarczający i stanowi duży problem dla jednostek edukacyjnych⁷.

Brak podstawy programowej dla przedmiotu doradztwa zawodowego, jego zakresu oraz jasno przyjętych standardów realizacji powoduje, iż duży odsetek szkół przeznacza na zajęcia z doradztwa zawodowego do jednej godziny na jedną klasę w ciągu roku, a 1/4 szkół realizuje poradnictwo w zakresie poniżej czterech godzin rocznie na klasę. Widać tu brak efektywności wsparcia oferowanego w zbyt wąskim zakresie dla szkół, wynikającego z obowiązku nałożonego przez: Ustawę z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 roku z późn. zm. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz nauczycieli oraz

⁶ E. Lechman, *Dualny system kształcenia zawodowego w Polsce – szanse i bariery wdrożenia*, Gdańsk 2012, mostwprzyszlosc.pl/documents/EkspertyzaEwaLechmanSystemdualny.pdf [dostęp: 10.02.2018]; zob. także M. Rosalska, A. Wawrzonek, *Między szkołą a rynkiem pracy. Doradztwo zawodowe w szkołach zawodowych*, Difin, Warszawa 2012.

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz. U. 2016, poz. 1943.

określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli⁸.

Nietrudno zauważyć, że taka forma realizacji poradnictwa zawodowego wyklucza prowadzenie długofalowej polityki pomocowej w tym zakresie oraz utrzymanie wysokiego poziomu profesjonalnych usług czy indywidualne podejście do ucznia jako klienta.

Zmienną określającą podaż doradztwa jest deklarowana przez doradców łączna liczba godzin poświęconych na świadczenie usług (przede wszystkim grupowych, ale również, choć w mniejszym stopniu, indywidualnych) w ciągu tygodnia. Wartość ta została następnie przeliczona na jeden oddział (klasę) w szkole w ciągu całego roku. Badanie jakościowe oraz inne opracowania w tym zakresie wskazały, że doradztwo w szkołach nie ma charakteru systemowego, tzn. gdyby odnieść to do przedmiotów szkolnych, nie ma podstawy programowej dla przedmiotu „doradztwo zawodowe”. Zatem mimo że w części przypadków na świadczenie doradztwa może być przeznaczana stosunkowo duża liczba godzin, z reguły nie są to działania systematyczne i równomiernie rozłożone w okresie miesiąca, semestru czy roku nauki. Zajęcia z zakresu doradztwa są przeważnie wplatanie między inne lekcje, na jakie uczęszcza uczeń, często jako wypełnienie okienka lub w ramach zastępstwa, bądź są realizowane podczas godziny wychowawczej.

Następnym problemem jest brak formalnych kwalifikacji u znaczącej liczby osób świadczących usługi z doradztwa zawodowego w szkołach, którzy najczęściej łączą pracę pedagoga szkolnego, nauczyciela przedmiotu, wychowawcy i doradcy zawodowego. Etatowych doradców zawodowych z kwalifikacjami w szkołach podstawowych jest około 15%, co potwierdza skalę zapotrzebowania na wykwalifikowanych pracowników z tego obszaru. Największą barierą w kontekście realizacji doradztwa zawodowego jest trudność w zapewnieniu etatu, co wynika z braku środków finansowych oraz niedostatecznych kompetencji nauczycieli. Wiele szkół korzysta z zewnętrznych instytucji. Jak pokazuje doświadczenie, realizacja takich spotkań z doradcą zawodowym jest bardzo dobrze odbierana i pożądana przez młodzież z placówek edukacyjnych. Przykładem jednostek zewnętrznych działających w ramach usługi doradztwa zawodowego oraz informacji dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych są powstałe w maju 2017 roku w Wielkopolsce Centra Wsparcia Rzemiosła, Kształcenia Dualnego i Zawodowego w: Poznaniu, Kaliszu, Koninie oraz Lesznie i Pile (2018). Oferta z doradztwa zawodowego

⁸ Tamże; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli, Dz. U. 2009 Nr 50, poz. 400.

w powstałych jednostkach obejmuje przede wszystkim wizyty w ramach warsztatów dla uczniów oraz indywidualne spotkania w siedzibie centrum wsparcia. Pojawia się jednak problem z dostosowaniem godzin lekcyjnych w siedzibie centrum wsparcia i szkoły. Mimo że usługi zewnętrznego doradztwa zawodowego są dostępne, to wychowawcy klas oraz dyrekcja szkoły mają problem z wygospodarowaniem wymaganej liczby godzin dla swoich uczniów celem przyjęcia doradcy na terenie szkoły oraz na wyjście zewnętrzne do jednostek wspomagających.

Doradztwo zawodowe w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w Wielkopolsce

Rosnąca waga doradztwa zawodowego, choć zdaniem wielu jeszcze zdecydowanie niewystarczająca, znajduje wyraz w stosowanych narzędziach polityki rynku pracy i systemu edukacji. Bardzo często pomocne w tym zakresie okazują się środki z Unii Europejskiej, dzięki którym w ostatnich latach podjęto wiele wartościowych inicjatyw, tak o charakterze ogólnokrajowym, jak i regionalnym i lokalnym.

Korzystanie z doradztwa w szkole można określić mianem podaży zrealizowanej, chociaż w zasadzie trudno w takim ujęciu wskazać, co to jest podaż niezrealizowana, czyli taka usługa doradcza, które jest świadczona, ale z której młodzież nie korzysta lub korzysta w mniejszej skali, niż charakter tej usługi na to pozwala. Sytuację taką można sobie wyobrazić, gdy np. doradca pełni dyżur, ale żaden uczeń nań nie przychodzi, lub organizowane są zajęcia grupowe dla całej klasy, a połowa uczniów wagaruje.

Doradcy częściej zaznaczają, że realizowana przez nich usługa raczej jest intensywniejsza w niektórych momentach edukacji niż równomiernie rozłożona na jej wszystkie lata. Tylko niewielu z nich realizuje doradztwo w momencie zaistnienia potrzeby. Warto przyrzeć się, jak często wybrane grupy uczniów korzystały z doradztwa grupowego oraz indywidualnego w relacji do wszystkich uczniów w szkole⁹.

W 2016 roku przeprowadzona została diagnoza stanu doradztwa zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych przez Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu w celu określenia sytuacji w województwie wielkopolskim¹⁰. Badania miały wskazać parametry wpływające na jakość oferowanych usług.

⁹ D. Bańka, *Doradztwo zawodowe jako profesjonalna pomoc psychologiczna* [w:] A. Stopińska-Pajak (red.), *Edukacja dorosłych*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2006; B. Wojtasik, *Warsztat doradcy zawodu. Aspekty psychologiczno-pedagogiczne*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 1997.

¹⁰ *Barometr zawodów 2017. Raport podsumowujący badanie w województwie wielkopolskim*, red. A. Biernat i in., Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków 2016.

Na podstawie uzyskanych danych ze wszystkich powiatów województwa wielkopolskiego ($N = 2326$) i doradców zawodowych zatrudnionych w powiatowych urzędach pracy w województwie ($N = 11\ 813$) określono aktualną sytuację oraz formułowane oczekiwania wobec świadczenia tego rodzaju usług w szkołach. Jednym z kluczowych założonych obszarów badania było zagadnienie dotyczące sposobu organizacji usług doradztwa zawodowego w szkołach na terenie Wielkopolski. Pytania postawione przed młodzieżą dotyczyły podstawowych informacji z zakresu funkcji i celowości takiej osoby w roli doradcy zawodowego w szkole. Na pytanie: Czy w szkole, do której aktualnie uczęszczasz, odbywają się zajęcia z doradztwa zawodowego?, twierdząco odpowiedziało 53% uczniów biorących udział w badaniu, co dowodzi, że działalność doradców zawodowych jest potrzebna. Około 30% uczniów stwierdziło, że takie zajęcia w ich szkole nie są w ogóle organizowane, a około 18% wskazało odpowiedź „trudno powiedzieć”. Można zaryzykować stwierdzenie, że forma, w jakiej organizowane są zajęcia z doradztwa zawodowego w ramach godzin lekcyjnych, jest na tyle nieuporządkowana, że nie stanowiła dla 47% młodych osób istotnego, zauważalnego elementu wsparcia w ramach oferty szkolnej. Wśród uczniów, którzy deklarowali w swoich szkołach występowanie zajęć z doradztwa zawodowego, ponad połowa (54%) wskazała, że odbywają się nieregularnie. Odbywają się w ramach innych zajęć lekcyjnych (16% wskazań), godziny wychowawczej (7%) oraz w ramach godzin dodatkowych (6%). Warto podkreślić, że 53% uczniów, którzy zadeklarowali dostęp do zajęć z doradztwa zawodowego w swojej szkole, wskazało na ich obligatoryjny charakter. Największą dostępność zajęć z doradztwa zawodowego odnotowano wśród uczniów liceów ogólnokształcących (58% wskazań) oraz szkół średnich zawodowych (56%), najmniejszą deklarowali uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (45%). Mimo iż uczniowie szkół zawodowych deklarowali najmniejszą dostępność zajęć z doradztwa zawodowego w swoich szkołach, to właśnie oni zdecydowanie najczęściej wskazywali, że oferowane im zajęcia mają regularny charakter (44% wskazań).

Zdecydowana większość uczniów biorących udział w badaniu deklarowała, iż zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego są organizowane w formie zajęć grupowych, w których uczestniczy cała klasa. Z dużym prawdopodobieństwem należy przyjąć, że ograniczenia w prowadzeniu zajęć z doradztwa indywidualnego są często spowodowane niewystarczającą ilością czasu przeznaczonego na doradztwo, a także brakiem wykwalifikowanej kadry¹¹.

¹¹ *Barometr zawodów 2017...*, dz. cyt.

Tematyka zajęć z doradztwa zawodowego

Formy realizacji i tematyka zajęć z doradztwa zawodowego powinny być analizowane przez pryzmat przynajmniej dwóch podstawowych cech: ich różnorodności oraz częstotliwości korzystania, przy czym w opisie zagadnień wprowadzić należy dodatkowo podział na te, które pojawiają się w poradnictwie grupowym, i te, które omawiane są podczas doradztwa indywidualnego.

Jednym z istotnych czynników, które mogą pozytywnie wpłynąć na skuteczność doradztwa zawodowego (poradnictwa), jest trafne zdiagnozowanie zapotrzebowania uczniów na tę usługę. Wymiarów tej trafności może być wiele, jednak podstawowymi jej wskaźnikami są:

- 1) adekwatność do oczekiwań odbiorców (którą można nazwać trafnością subiektywną, przede wszystkim uczniów, ale również rodziców), a zarazem
- 2) umiejętność rozpoznania ich obiektywnych potrzeb, czyli trafność obiektywną.

Zatem – analizując kwestię diagnozy zapotrzebowania – trzeba pamiętać, że chociaż rozpatrywane są problemy, które zgłasza młodzież, informatorami pozostają doradcy. To oni opowiadają o sprawach, z którymi przychodzą do nich młodzi ludzie.

Wskazania uczniów w kwestii zajęć dotyczących rozwoju kompetencji miękkich/społecznych („zajęcia dotyczą stosunków międzyludzkich”, „tłumaczy, jak rozmawiać z pracodawcą”, „jak zachować się w danych sytuacjach”, „jak radzić sobie ze stresem”) są jednym z ważnych obszarów, jakie powinny być poruszane przez doradców zawodowych. Należy zauważyć, że jest to obszar, który odpowiada na zapotrzebowanie sygnalizowane przez pracodawców. Ponadto uczniowie deklarowali, że tematyka zajęć poświęcona jest: badaniu predyspozycji do pracy w konkretnych zawodach, kwestiom związanym z planowaniem kariery zawodowej, przygotowaniom do założenia działalności gospodarczej („firma symulacyjna, prowadzenie działalności gospodarczej”) oraz informacjom o rynku pracy („jakie zawody są aktualnie pożądane”, „zawody przyszłościowe”, „zapoznanie się z deficytami na terenie Wielkopolski”).

Ponadto uczniowie poza wskazanymi preferencjami dotyczącymi tematyki zajęć z doradztwa zawodowego chcieliby również, aby w ich szkole odbywały się spotkania z osobą zajmującą się rekrutacją (41% wskazań) i pracodawcami (29%) lub zorganizowano wizytę w wybranej firmie funkcjonującej na terenie powiatu (25%). Potwierdza to duże zapotrzebowanie uczniów na spotkania z osobami, które reprezentują rynek pracy ze strony ich przyszłych pracodawców. Prawdziwe wydaje się stwierdzenie, że zapotrzebowanie na takie spotkania wynika z potrzeby poznania, oswojenia oraz doświadczenia prawdziwego rynku pracy. Spotkania mają stanowić okazję do skrócenia dystansu między rzeczywistością, w której uczestniczą (edukacja) w ławkach szkolnych

i warsztatach w salach technicznych, a możliwościami praktycznego wykorzystania nabytej wiedzy na rynku pracy przez podjęcie zatrudnienia¹².

Uczniowie chcieliby również uczestniczyć w targach edukacyjnych (32% wskazań), z którymi wiązą zapewne nadzieje na rozwiązanie dylematów związanych z wyborem dalszego kształcenia przez nawiązanie kontaktów i rozmowy z osobami pracującymi w danych zawodach.

Informacja – wiedzą o rynku pracy

Na pytanie zadane uczniom, skąd przede wszystkim pozyskują informacje na temat rynku pracy, wskazywali głównie: Internet (41% wskazań), rozmowy z kolegami/koleżankami (17%), rozmowy z rodzicami (16%) i telewizję (13%)¹³. Ostatnie źródło informacji wydaje się niewystarczającym kanałem informacji, co związane jest z brakiem kampanii dotyczących promocji kształcenia zawodowego i zapotrzebowania na fachowców z obszarów, jakie wytycza rynek pracy. Marginalnym źródłem informacji jest korzystanie z wiedzy i doświadczenia doradcy zawodowego (7% wskazań), co skłania do refleksji nad potrzebą zwiększenia liczby godzin z doradztwa zawodowego w podstawie programowej. Widoczny w przeanalizowanych badaniach trend wskazuje na potrzebę bezpośredniego kontaktu uczniów z doradcą zawodowym. Badania wskazują na chęć pozyskania wszelkich informacji dotyczących przede wszystkim następujących kwestii: jaki zawód wybrać, czy iść na studia, jakie studia wybrać, jakie są szanse na dobrą pracę w danym powiecie/mieście po skończonym szczeblu edukacji, jak szukać pracy, jak napisać CV, jak przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej (autoprezentacja). Wszystkie poruszone zagadnienia dotyczą praktycznych obszarów realizowania własnej ścieżki zawodowej i przejścia z etapu edukacji do zatrudnienia.

Uczniowie poza wskazanymi preferencjami dotyczącymi tematyki zajęć z doradztwa zawodowego chcieliby również, aby w ich szkole odbywały się spotkania z osobą zajmującą się rekrutacją (41% wskazań) i pracodawcami (29%) lub zorganizowano wizytę w wybranej firmie funkcjonującej na terenie powiatu (25%). Potwierdza to duże zapotrzebowanie uczniów na spotkania z osobami, które reprezentują rynek pracy ze strony ich przyszłych pracodawców. Można więc sądzić, że zapotrzebowanie na takie spotkania wynika z potrzeby poznania i doświadczenia realnego rynku pracy. Spotkania są okazją do skrócenia dystansu między rzeczywistością, w której uczestniczą (edukacja), i możliwościami praktycznego wykorzystania nabytej wiedzy na rynku pracy (podjęcie zatrudnienia). Uczniowie chcieliby również uczestniczyć

¹² *Barometr zawodów 2017...*, dz. cyt. .

¹³ Tamże.

w targach edukacyjnych (32% wskazań), z którymi wiążą zapewne nadzieje na rozwiązanie dylematów związanych z wyborem dalszego kształcenia.

Nie można zapominać o pozostałych odbiorcach usługi doradczej (poradnictwa). Niezależnie od przyjętej orientacji teoretycznej, czy będzie ona oparta w większym stopniu na formach korzystających z technik mierzalnych, czy „dyskursywnych”, albo czy będzie bardziej nowoczesna czy tradycyjna, bezspornym faktem pozostaje istotna rola w procesie doradczym rodziców i innych osób, np. nauczycieli. Rodzice mają ogromny wpływ na wybory edukacyjne swoich dzieci, więc pominięcie tego czynnika w planowaniu doradztwa spłyca oferowaną usługę i ogranicza efekty, jakie może przynieść młodzieży. Rola kadry pedagogicznej jest w tym sensie istotna, że działania doradcze nie powinny być prowadzone w oderwaniu od innych obszarów funkcjonowania szkoły czy instytucji, takich jak Centrum Wsparcia Rzemiosła, Kształcenia Dualnego i Zawodowego w Poznaniu. Wiele zagadnień o charakterze poradnictwa edukacyjno-zawodowego jest poruszanych na innych zajęciach szkolnych. Nie chodzi w tym kontekście o rozstrzygnięcie kwestii, w jakim zakresie tematy realizowane na innych lekcjach przedmiotowych powinny wspierać doradztwo zawodowe. Ważne jest, aby inni nauczyciele mieli co najmniej podstawową wiedzę dotyczącą usługi doradczej realizowanej dla uczniów, ażeby mogli w niektórych sytuacjach wesprzeć doradców, np. przez zasygnalizowanie im spostrzeżonego u ucznia problemu lub omówienie z młodzieżą jakiegoś zagadnienia w kategorii wyborów zawodowych, kwalifikacji i kompetencji lub perspektywy rynku pracy. Zatem należy podkreślić, że – podobnie jak to ma miejsce w przypadku kierowania usługi do rodziców – tematyka z zakresu doradztwa powinna być przybliżana cyklicznie pracownikom szkoły¹⁴.

Współpraca i wsparcie ze strony innych instytucji w doradztwie zawodowym

Kwestia wsparcia doradztwa zawodowego organizowanego w szkołach podstawowych/gimnazjalnych przez inne, zewnętrzne wobec nich instytucje może być rozpatrywana na wiele sposobów, m.in. pod kątem instytucji udzielających wsparcia oraz stosowanych form. Generalnie rzecz biorąc, na podstawie typologii instytucji wspierających pracę doradców można postawić hipotezę, że doradztwo w szkołach zawodowych jest bardziej zawodowe niż edukacyjne, tzn. szkoły zawodowe częściej niż gimnazja (szkoły podstawowe) i licea współpracują z instytucjami, które oferują szersze wsparcie w zakresie przygotowania

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczególnych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków..., dz. cyt.

do wyborów zawodowych. Formy wsparcia otrzymywane przez poszczególne typy szkół można podzielić na dwie podstawowe grupy, kierowane bezpośrednio do uczniów lub do osób zajmujących się doradztwem w szkołach.

W pierwszej formie wsparcia dominuje możliwość wysłania uczniów na zajęcia indywidualne lub grupowe do danej instytucji oraz przyjazd specjalistów wspierających doradztwo zawodowe w szkole. Warto w tym miejscu zauważyć, że wysłanie uczniów na zajęcia zewnętrzne i przyjazd specjalistów zależą wprost od potencjału kadrowego instytucji, która takie wsparcie świadczy. Kontrprzykładem może być udostępnianie danych statystycznych i informacji o rynku pracy bądź dostarczanie materiałów merytorycznych osobom zajmującym się doradztwem. Intensywność tej formy wsparcia w niewielkim stopniu zależy od liczby profesjonalnie przygotowanych ekspertów w instytucji świadczącej ten rodzaj pomocy.

Druga forma wspierania określa udostępnianie danych statystycznych i informacji o rynku pracy oraz wykorzystywanie ich mniej więcej w takim samym zakresie przez wszystkie typy szkół, dostarczanie materiałów merytorycznych osobom zajmującym się doradztwem. Dość równomiernie wykorzystywanym przez poszczególne typy szkół rodzajem wsparcia są kursy i szkolenia dla osób zajmujących się doradztwem. Dwie mniej popularne formy kierowane do doradców to spotkania i wymiana doświadczeń między pracownikami szkoły a wskazaną instytucją oraz konferencje dla pracowników szkoły, zdecydowanie rzadziej organizowane.

W ostatnim czasie widać duże różnice w organizowaniu wizyt w zakładach pracy dla młodzieży szkół podstawowych/gimnazjalnych, ponieważ szkoły deklarują chęć otrzymywania tego rodzaju wsparcia. Świadczy to o ponownym włączaniu się przedsiębiorców w promowanie nauki zawodów oraz pokazywanie realnego zapotrzebowania na fachowców na rynku pracy, a tym samym zmian w realizacji kształcenia zawodowego (dualnego).

Przykładem takiego działania upowszechniania wyboru przez młodzież ścieżki edukacyjnej w szkołach branżowych i wspierania doradztwa zawodowego w szkołach podstawowych/gimnazjalnych jest zaangażowanie władz samorządowych województwa wielkopolskiego w możliwości regularnego dialogu z przedsiębiorcami na temat szans i wyzwań rozwoju kształcenia dualnego oraz powołanie w 2017 roku pięciu Centrów Wsparcia Rzemiosła, Kształcenia Dualnego i Zawodowego. Powołane jednostki mają na celu łączenie potencjału gospodarczego i edukacyjnego na rzecz kształcenia zawodowego i dualnego na potrzeby lokalnych rynków pracy w całym województwie oraz wspieranie jednostek oświatowych w doradztwie zawodowym.

Bariery i perspektywy w realizacji doradztwa (poradnictwa) edukacyjno-zawodowego

Najbardziej dotkliwym problemem i swego rodzaju barierą jest chroniczny brak środków finansowych, niezależnie od rodzaju szkoły i klasy, wielkości miejscowości czy instytucji, które – mając te same zadania – występują o dofinansowanie. Warto jednak pamiętać, że wsparcie finansowe było i jest najrzadziej otrzymywaną formą wsparcia dla tego obszaru pomocy młodzieży w dokonywaniu wyborów edukacyjnych i przyszłej ścieżki zawodowej. Szkoły w ramach programów unijnych czy regionalnych widzą możliwości pozyskania dodatkowych funduszy na realizowanie poradnictwa, jednak należy dokładnie przeanalizować warunki uczestnictwa w danych programach. Pojawia się pytanie: Czego konkretnie miałyby dotyczyć omawiane wsparcie finansowe? Innymi słowy, respondenci zgłaszają brak środków finansowych, jednak zarazem nie wyrażają opinii, że problemem są niedostateczne kompetencje nauczycieli. Wówczas bowiem dodatkowe środki należałoby przeznaczyć na ewentualne szkolenia i studia uzupełniające, brakujące materiały merytoryczne czy poprawę informacji o rynku pracy oraz udział w kampanii promującej szkolnictwo zawodowe i rolę doradców zawodowych w szkołach podstawowych i gimnazjach¹⁵.

Kolejną barierą jest brak w podstawie programowej przedmiotu o nazwie „doradztwo zawodowe”, co wskazuje, na co miałyby być przeznaczone dodatkowe środki finansowe. Można zatem powiedzieć, że jest to w zasadzie ten sam problem co opisany w poprzednim podpunkcie, szczególnie że ewentualne wprowadzenie do podstawy programowej doradztwa wiązałoby się automatycznie z wyasygnowaniem na ten cel środków finansowych. Akcentowanie wprowadzenia doradztwa zawodowego do podstawy programowej jest równocześnie zwróceniem uwagi na opisywany już wcześniej fakt, że w wielu przypadkach zajęcia z doradztwa są doklejane do grafiku normalnych lekcji szkolnych.

Dość istotne wydaje się także – w opinii zarówno kadry zarządzającej placówką oświatową, jak i nauczycieli czy pedagogów szkolnych – zbyt niskie zaangażowanie rodziców w doradztwo zawodowe. A przecież udział rodziców jest w jakimś stopniu integralnym elementem pomocy w wyborze ścieżki edukacyjnej przez dziecko-ucznia.

¹⁵ *Korelacja szkolnictwa i rynku pracy w Wielkopolsce oraz losy absolwentów wielkopolskich szkół ponadgimnazjalnych i wyższych*, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, Poznań, maj 2014, www.wup.poznan.pl/att/polityka/opracowania/korelacja_szkolnictwa_i_rynk_u_pracy.pdf [dostęp: 10.02.2018].

Wnioski

Na podstawie niniejszego artykułu można wskazać fundamentalne wnioski dotyczące przede wszystkim bardzo zróżnicowanego obrazu doradztwa w szkołach, nie tylko w województwie wielkopolskim ale również całego kraju, przede wszystkim w wymiarze dostępności i form świadczenia usługi z zakresu poradnictwa zawodowego. To zróżnicowanie zachodzi na wielu płaszczyznach, a ich podstawowymi wymiarami są: liczba godzin doradztwa na klasę, przygotowanie merytoryczne doradców, sposób organizacji zajęć czy charakter i zakres nawiązanej współpracy z instytucjami zewnętrznymi. Prowadzi to do wniosku, że nie powinno się mówić o jednym doradztwie edukacyjno-zawodowym realizowanym w szkołach, lecz raczej o wielości form tej usługi i wspieraniu przez powołane do tego celu instytucje.

Nierównomierność objęcia doradztwem różnych grup uczniów w szkole przejawia się wyraźnie w tendencji, aby działania doradcze ukierunkowywać na uczniów zarówno ostatnich klas, jak i uczniów klas młodszych. Takie podejście może stwarzać perspektywę przygotowania młodzieży do dalszych decyzji edukacyjno-zawodowych i świadomości o przyszłości swoich wyborów.

Wymownym elementem potrzeby poradnictwa zawodowego dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych jest zaangażowanie szkoły w doradztwo. Kwestia zatrudnienia osoby na stanowisku doradcy edukacyjno-zawodowego jest nadal niesformalizowana, co stwarza ograniczenia w realizowaniu reformy oświatowej oraz wspieraniu wyboru szkół branżowych jako właściwego.

Innym ważnym elementem doradztwa zawodowego w regionie jest sposób organizacji systemu poradnictwa dla młodzieży. Pytanie, czy realizowanie poradnictwa ma się odbywać w szkole, czy poza nią, w specjalistycznych placówkach, jest związane z podstawą programową i dodatkowym wsparciem ze strony zewnętrznych, samorządowych jednostek, które powinny ująć te działania w kolejnych latach w budżecie. Na uwagę zasługuje podnoszenie opinii społeczeństwa (rodziców) w kwestii nakładów, jakie zostały poniesione przez samorząd województwa wielkopolskiego na udostępnianie i realizację sposobów i form organizacji doradztwa (poradnictwa) zawodowego przez takie instytucje jak Centrum Wsparcia Rzemiosła, Kształcenia Dualnego i Zawodowego w Poznaniu, powszechne i dostępne zarówno dla młodzieży, jak i samych rodziców.

Oczywiście istnieje jeszcze kilka zagadnień w obszarze doradztwa edukacyjno-zawodowego, które powinny zostać zbadane w kolejnych latach, aby dostarczyć kompletnej wiedzy dla postulowanej polityki. Jednak na pierwszym planie są rzeczywiste potrzeby młodzieży i jej luki kompetencyjne, przygotowanie rodziców do współpracy ze szkołą przy wyborach edukacyjno-zawodowych uczniów oraz oparty na jakiejś formie pomiaru systematyczny monitoring działań podejmowanych przez doradców wraz z oceną ich jakości.

Bibliografia

- Bańka D., *Doradztwo zawodowe jako profesjonalna pomoc psychologiczna* [w:] A. Stopińska-Pająk (red.), *Edukacja dorosłych*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2006.
- Barometr zawodów 2017. Raport podsumowujący badanie w województwie wielkopolskim*, red. A. Biernat i in., Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków 2016.
- Bondyra K., Świdurska A., *Kształcenie w systemie dualnym a konkurencyjność młodych ludzi na rynku pracy* [w:] K. Bondyra, W. Jagodziński, Z. Sulżycki, A. Świdurska (red.), *Razem dla rozwoju rzemiosła. Społeczna odpowiedzialność w procesie rozwoju kadr*, M-Druk, Świnoujście 2013, s. 28–41.
- Churski P. (red.), *Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej*, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań 2010.
- Churski P., Perdał R., *Wrażliwość rynku pracy aglomeracji poznańskiej na zjawisko globalizacji i stopień jego elastyczności* [w:] P. Churski (red.), *Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej*, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań 2010, s. 178–194.
- Rosalska M., Wawrzonek A., *Między szkołą a rynkiem pracy. Doradztwo zawodowe w szkołach zawodowych*, Difin, Warszawa 2012.
- Wojtasik B., *Warsztat doradcy zawodu. Aspekty psychologiczno-pedagogiczne*, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 1997.

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli, Dz. U. 2009 Nr 50, poz. 400.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz. U. 2016, poz. 1943.

Netografia

- Grabowski J., Bondyra K., Jagodziński W., Jabłoński M., Ławniczak W., *Analiza możliwości kształcenia kadr na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym w kontekście rozwoju inteligentnych specjalizacji województwa lubelskiego*, [b.w.] Kutno 2014, <http://rszgg.lubelskie.pl/documents/10181/51110/Analiza+mo%C5%Bcliwo%C5%9Bci+ksza%C5%82cenia+kadr+na+poziomie+ponadgimnazjalnym+i+wy%C5%BCszym+w+kontek%C5%9Bcie+rozwoju+inteligentnych+specjalizacji+wojew%C3%B3dzstwa+lubelskiego/e0e89bb5-fe61-4f5f-8141-b7b69b437042> [dostęp: 10.02.2018].
- Korelacja szkolnictwa i rynku pracy w Wielkopolsce oraz losy absolwentów wielkopolskich szkół ponadgimnazjalnych i wyższych*, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, Poznań, maj 2014, www.wup.poznan.pl/att/polityka/opracowania/korelacja_szkolnictwa_i_ryнку_pracy.pdf [dostęp: 10.02.2018].
- Kwiatkiewicz A., *Edukacja zawodowa w niemieckim systemie dualnym*, www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/13/id/245 [dostęp: 10.02.2018].
- Lechman E., *Dualny system kształcenia zawodowego w Polsce - szanse i bariery wdrożenia*, Gdańsk 2012, mostwprzyszlosc.pl/documents/EkspertyzaEwaLechmanSystemdualny.pdf [dostęp: 10.02.2018].

Renata Rasińska

Mariusz Kubiak

Centrum Wsparcia Rzemiosła, Kształcenia Dualnego i Zawodowego w Poznaniu

Dorota Kinal

Departament Edukacji i Nauki, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego

Kształcenie zawodowe a szanse na rynku pracy w opiniach rodziców

Professional education and job prospects in parents' opinions

Streszczenie

Na rynku pracy brakuje fachowców w konkretnych zawodach, co jest efektem m.in. negatywnego postrzegania szkolnictwa zawodowego w ciągu ostatnich lat. Przyczyną takiej sytuacji jest również niedopasowanie oferty szkół o profilu zawodowym do potrzeb rynku pracy i niewystarczające warunki do nauki zawodu, co wpływa na jakość pracowników po zakończonej edukacji.

Badania przeprowadzone przez autorów wskazują, że rodzice coraz częściej doceniają znaczenie szkolnictwa zawodowego, zwracając uwagę na potrzebę jego dostosowania do potrzeb rynku pracy i działających na nich firm oraz przedsiębiorstw. Duży nacisk należy położyć na zajęcia praktyczne oraz praktyki i staże, powiązane z realnymi sytuacjami występującymi w danych zawodach. Należy także zwrócić uwagę na możliwości kontynuowania nauki na studiach, zwłaszcza że wykształcenie wyższe jest nadal postrzegane przez młodzież i rodziców jako synonim prestiżu.

Słowa kluczowe: KSZTAŁCENIE ZAWODOWE, RYNEK PRACY, RODZICE

Summary

The labor market lacks professionals in specific professions, which is the result of, among others, negative perception of vocational education in recent years. The reason for this is also the mismatch of vocational schools' offerings to the needs of the

labor market and insufficient conditions for vocational training, which affects the quality of employees after vocational schools.

Studies carried out by the authors indicate that parents increasingly appreciate the importance of vocational education, paying attention to the necessity to adapt it to the needs of the labor market and the companies and enterprises operating on them. Great emphasis should also be placed on practical classes as well as internships that will be associated with real situations occurring in a given profession. One should also consider the possibility of continuing education at university, since higher education is still perceived by youth and parents as a synonym of prestige.

Keywords: VOCATIONAL EDUCATION, LABOR MARKET, PARENTS

Wstęp

Kształcenie zawodowe odgrywa dość ważną rolę, jeśli chodzi o przygotowanie młodych ludzi do życia zawodowego oraz zaspokojenie zapotrzebowania na wykwalifikowane kadry w przyszłości. Jednak temat kształcenia zawodowego był w ostatnich latach dość często zaniedbywany, a wśród rodziców, uczniów oraz opinii publicznej cieszy się jeszcze zbyt małym poważaniem. Kształcenie to musi nadążać za szybko zmieniającymi się wymaganiami gospodarki, a nauczyciele i instruktorzy muszą na bieżąco w planach zajęć uwzględniać aktualne wyzwania gospodarki. W tym obszarze jest dużo do zrobienia, a ważną rolę w tym procesie odgrywa administracja rządowa i samorządowa. Młodzi ludzie potrzebują wsparcia w poszukiwaniu miejsca kształcenia oraz w zakresie poradnictwa zawodowego. Ważne jest ciągle rozwijanie standardów kształcenia zawodowego, aby umożliwić młodym ludziom dalszą naukę i podnoszenie kwalifikacji w zawodzie.

Pracodawcy doceniają doświadczenie zdobyte na praktykach czy stażach; zauważają również, że dzięki możliwości kształcenia zawodowego szybciej trafiają do nich dobrze wykwalifikowani pracownicy. Ponadto młodzi ludzie w trakcie kształcenia wnoszą ważny wkład na rzecz przedsiębiorstwa.

Rolą kształcenia zawodowego jest odpowiadać na potrzeby rynku pracy i gospodarki, przy jednoczesnym kształtowaniu przez rynek pracy i sytuację gospodarczą wymiaru ilościowego i jakościowego absolwentów szkół zawodowych¹. Do 1989 roku najczęściej młodzieży kształciło się w nurcie szkolnictwa zasadniczego zawodowego, które oferowało przygotowanie zawodowe o wąskim profilu oraz mały zakres kształcenia ogólnego². Od początku lat

¹ H. Dolata, *Kształcenie zawodowe a rynek pracy* [w:] K. Bondyra, D. Postaremczak, A. Świdurska, M. Wojtkowiak (red.), *Platforma kształcenia zawodowego*, M-Druk. Zakład Poligraficzno-Wydawniczy Janusz Muszyński, Poznań 2012.

² J. Osiecka-Chojnacka, *Szkolnictwo zawodowe wobec problemów rynku pracy*, Biuro Analiz Sejmowych „Infos”, Warszawa 2007, s. 1.

90. XX wieku zasadnicze szkoły zawodowe zaczęto likwidować (tab. 1). Najważniejsze powody to upadek lub restrukturyzacja zakładów prowadzących szkoły przyzakładowe oraz zdecydowany wzrost aspiracji edukacyjnych społeczeństwa. Zmiany w szkolnictwie średnim silnie stymulowały rozwój szkolnictwa wyższego, dzięki którym absolwenci szkół średnich uzyskiwali szersze możliwości kontynuacji nauki. Brak całościowych reform w szkolnictwie zawodowym wynikał nie tylko z braku jasnej docelowej wizji tego segmentu sektora edukacyjnego, ale także z bardzo niskich nakładów finansowych na całą edukację oraz zachowawczości instytucji edukacyjnych. Pewien wpływ miały też okresowe załamania koniunktury gospodarczej.

Tabela 1. Szkoły ponadgimnazjalne w systemie oświaty w poszczególnych latach

Rok szkolny	Szkoły ponadgimnazjalne*			
	przypodstawowe do pracy	zasadnicze zawodowe	ogólnokształcące**	zawodowe***
1990/1991		2995	1100	3607
1995/1996		2625	1705	4749
2000/2001		2372	2292	5803
2005/2006	294	1778	2572	4531
2010/2011	428	1763	2447	2757
2011/2012	448	1754	2422	2637
2012/2013	461	1757	2430	2491
2013/2014	469	1708	2312	2379
2014/2015	480	1712	2286	2079
2015/2016	490	1683	2241	2031
2016/2017	495	1663	2230	2026

* do roku szkolnego 2001/2002 – ponadpodstawowe; w latach 2002/2003 – 2006/2007 – wygasające ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne; od roku 2007/2008 – ponadgimnazjalne

** w latach 2004/2005 – 2013/2014 łącznie z uzupełniającymi liceami ogólnokształcącymi

*** łącznie z ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe; w latach 2002/2003 – 2013/2014 łącznie z liceami profilowanymi; w latach 2004/2005 – 2013/2014 łącznie z technikami uzupełniającymi

Źródło: GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2016/2017*, Warszawa 2017.

Od wielu lat największą popularnością wśród absolwentów gimnazjów cieszą się licea ogólnokształcące³ (tab. 2). W roku szkolnym 2016/2017 uczęszczało do nich 48,6% uczniów klas pierwszych szkół ponadgimnazjalnych (tab. 3). Na drugim miejscu pod względem popularności znajdowały się technika i ogólnokształcące szkoły artystyczne, które wybrało 35,7% uczniów klas pierwszych.

³ GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2015/2016*, Warszawa 2017.

Tabela 2. Uczniowie w szkołach dla dzieci i młodzieży (w tys.)

Rok szkolny	Szkoły ponadgimnazjalne*			
	przysposabiające do pracy	zasadnicze zawodowe	ogólnokształcące**	zawodowe***
1990/1991	–	814,5	445,0	636,6
1995/1996	–	721,9	683,0	838,0
2000/2001	–	542,0	924,2	976,9
2005/2006	5,2	232,5	738,6	743,8
2010/2011	9,8	224,9	634,5	595,7
2011/2012	10,4	210,9	608,5	571,3
2012/2013	10,7	197,2	579,7	550,0
2013/2014	10,9	184,5	547,1	534,5
2014/2015	11,0	190,0	532,8	522,7
2015/2016	10,8	178,8	501,2	518,9
2016/2017	10,7	166,2	485,5	518,7

* do roku szkolnego 2001/2002 – ponadpodstawowe; w latach 2002/2003 – 2006/2007 – wygasające ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne; od roku 2007/2008 – ponadgimnazjalne

** w latach 2004/2005 – 2013/2014 łącznie z uzupełniającymi liceami ogólnokształcącymi

*** łącznie z ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe; w latach 2002/2003 – 2013/2014 łącznie z liceami profilowanymi; w latach 2004/2005 – 2013/2014 łącznie z technikami uzupełniającymi

Źródło: GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2015/2016*, Warszawa 2017.

Tabela 3. Uczniowie klas pierwszych w szkołach ponadgimnazjalnych dla młodzieży i dorosłych (w %)

Rok szkolny	Szkoły ponadgimnazjalne			
	szkoły zasadnicze zawodowe (d. zasadnicze)	licea ogólnokształcące; w latach 2005/2006 i 2010/2011 łącznie z uzupełniającymi liceami ogólnokształcącymi i liceami profilowanymi	technika i ogólnokształcące szkoły artystyczne (d. średnie zawodowe); w latach 2005/2006 i 2010/2011 łącznie z technikami uzupełniającymi	specjalne szkoły przysposabiające do pracy
1995/1996	14,0	47,7	35,0	3,3
2000/2001	15,0	49,8	34,5	0,7
2005/2006	15,3	55,6	28,5	0,6
2010/2011	14,2	55,9	29,6	0,3
2015/2016	22,5	36,8	40,7	–
2016/2017	33,5	28,1	38,4	–

Źródło: GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2015/2016*, Warszawa 2017.

Tendencję tę odzwierciedlają również ogólnopolskie współczynniki skolaryzacji. W roku szkolnym 2016/2017 współczynnik skolaryzacji netto wynosił 42,5% w liceach ogólnokształcących i 33,6% w technikach⁴, lecz tylko 12,5% w zasadniczych szkołach zawodowych. Preferencje młodzieży uwidaczniały się także we współczynnikach skolaryzacji brutto, które w ubiegłym roku szkolnym wynosiły 55,9% dla liceów ogólnokształcących i 45,2% dla techników oraz 14,5% dla zasadniczych szkół zawodowych. Trend ten można uznać za trwały, albowiem młodzież wybiera przede wszystkim te szkoły, które przygotowują do matury i kontynuowania nauki w szkołach wyższych. Głównym celem nauczania w zasadniczych szkołach zawodowych jest wykształcenie u uczniów umiejętności potrzebnych do pracy w określonym zawodzie. Zainteresowanie części młodzieży kształceniem zawodowym wynika w dużej mierze z sytuacji na rynku pracy, na którym cenione są konkretne kwalifikacje zawodowe. 1 września 2012 roku wprowadzono możliwość uzyskiwania kwalifikacji wyodrębnionych w zawodach wpisanych do klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego na kwalifikacyjnych kursach zawodowych. Kursy te prowadzone są w publicznych i niepublicznych placówkach oświatowych, a także w centrach kształcenia praktycznego i ustawicznego. Kwalifikacyjne kursy zawodowe w danej grupie zawodów mogą być prowadzone w różnych typach szkół w zakresie nauczanych przez nie zawodów. W przypadku zasadniczych szkół zawodowych przeważają zawody, w których wyodrębniono jedną kwalifikację, a w przypadku techników i szkół policealnych – zawody dwu- i trzykwalifikacyjne. Jedna kwalifikacja może stanowić składową kilku zawodów – kwalifikacje wyodrębnione w zawodach jednokwalifikacyjnych często stanowią składową zawodów dwu- i trzykwalifikacyjnych. Po ukończeniu kwalifikacyjnego kursu zawodowego absolwenci kursu powinni przystąpić do państwowego egzaminu potwierdzającego kwalifikację w zawodzie. Warunkiem uzyskania dyplomu potwierdzającego kwalifikację zawodowe jest zdanie egzaminu ze wszystkich kwalifikacji wyodrębnionych w danym zawodzie oraz posiadanie odpowiedniego dla danego zawodu poziomu wykształcenia.

Obok kłopotów z finansowaniem do najistotniejszych problemów szkolnictwa zawodowego należą: niedostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy, brak nowoczesnych programów nauczania, niska jakość kształcenia zawodowego i deprecjacja szkolnictwa zawodowego w oczach społeczeństwa⁵.

Celem przeprowadzonych badań była analiza opinii rodziców na temat kształcenia zawodowego i szans zatrudnienia młodzieży na rynku pracy.

⁴ GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2015/2016*, dz. cyt.

⁵ J. Osiecka-Chojnacka, *Szkolnictwo zawodowe wobec problemów rynku pracy*, dz. cyt., s. 2–3.

Materiał i metodologia badań

Badania prowadzono metodą sondażu diagnostycznego za pomocą kwestionariusza ankiety własnej konstrukcji składającego się z 15 pytań, które uzupełniono metryczką oraz metodą wywiadu pogłębionego. Pytania metryczkowe dotyczyły płci i wieku rodziców oraz płci i wieku dziecka oraz miejsca zamieszkania. W celu omówienia znaczenia kształcenia zawodowego dla rodziców przeprowadzono analizę statystyczną wyników uzyskanych w badaniach ankietowych. Wykorzystano do obliczeń nieparametryczny test statystyczny chi-kwadrat. Przyjęto, że różnica jest statystycznie istotna przy poziomie istotności $p < 0,05$.

W badaniach wzięło udział łącznie 257 rodziców dzieci w wieku szkolnym (poziom szkoły podstawowej i gimnazjum). Kobiety stanowiły 64% całej grupy, a mężczyźni – 36%. Najlicniejszą grupę wiekową stanowiły osoby w wieku 30–39 lat. Większość badanych rodzin zamieszkiwała w dużym mieście, powyżej 20 tys. mieszkańców.

Wyniki badań

Pierwsze pytanie sprawdzało, jaką szkołę respondenci poleciliby swojemu dziecku, które stoi przed decyzją wyboru swojej ścieżki kariery. Ponad połowa ankietowanych poleciłaby studia (68%), z tego 47% poprzedzone liceum i 21% technikum. Natomiast 19% respondentów poleciłoby tylko technikum bez kontynuacji nauki na studiach wyższych; tylko 13% wskazało na szkołę branżową. Rodzice potwierdzali również, że z punktu widzenia ich doświadczenia zawodowego rodzaj wykształcenia obecnie nie determinuje w dużym stopniu rodzaju wykonywanej pracy, choć na pewno osoby, które ukończyły szkołę w konkretnym zawodzie, później właśnie w nim pracują. Ważną determinantą wyboru odpowiedzi przez rodziców była płeć dziecka ($p < 0,05$). W przypadku chłopca dominował wybór technikum jako kolejnego etapu nauki, natomiast dla dziewcząt wybór liceum.

Kolejnym ważnym problemem poruszonym w ankiecie były powody polecenia przez rodziców swoim dzieciom nauki na studiach. Ponad połowa (56%) badanych rodziców potwierdziła, że studia są nadal synonimem prestiżu. Również prawie połowa badanych (46%) uważała, że dziecko nie jest jeszcze zdecydowane, co będzie robić życiu, stąd wybór liceum i studiów jest opcją związaną z wydłużeniem czasu na zastanowienie się. W odpowiedziach dominowały też opcje powiązane z presją społeczną (32%) i decyzjami kolegów (24%). Najmniej rodziców wybrało odpowiedź dotyczącą wysokich zarobków po ukończeniu studiów (9%). W związku z możliwością wyboru kilku odpowiedzi procenty nie sumują się do 100.

Natomiast na pytanie, dlaczego rodzice nie poleciliby szkoły branżowej (zawodowej) swojemu dziecku, najczęstszymi odpowiedziami były: zła opinia społeczna na temat szkolnictwa zawodowego (45%), niski poziom kształcenia w zawodówkach (37%) oraz program nauczania nieadekwatny do sytuacji na rynku pracy (28%).

Rodzice zauważają współczesne trendy związane z promowaniem przez Ministerstwo Edukacji Narodowej szkolnictwa zawodowego, jednak obecnie mają sporo obaw. Niewielu uważa również, że reforma edukacji i propagowanie tego typu kształcenia zmieni szanse ich dzieci w przyszłym życiu zawodowym. Ważnymi tematami poruszonymi w sprawie kształcenia zawodowego – oprócz podniesienia poziomu i warunków nauki w szkołach branżowych – było uwzględnianie aktualnych trendów i potrzeb rozwojowych przemysłu, branie pod uwagę postępu technicznego i nowych rozwiązań technologicznych.

Dyskusja

Według Najwyższej Izby Kontroli system szkolnictwa zawodowego nie jest skuteczny⁶. Mimo iż na rynku brakuje fachowców, to absolwenci szkół zawodowych nie znajdują zatrudnienia, a poziom bezrobocia w tej grupie wynosił aż 41%. Główną przyczyną takiej sytuacji jest niedopasowanie oferty szkół zawodowych do potrzeb rynku pracy i niewystarczające warunki do nauki zawodu. Szkolnictwo zawodowe od lat 90. przeżywało kryzys nie tylko ze względu na reformę edukacji, ale także z powodu zmniejszenia prestiżu i znaczenia szkół zawodowych⁷. Nastąpił również upadek przedsiębiorstw, które finansowały szkoły zawodowe i zapewniały miejsca pracy, a absolwenci tych szkół mieli problem z dopasowaniem się do nowych wymogów rynku pracy. Szkoły, pozbawione zaplecza w zakładach pracy do prowadzenia zajęć praktycznych i źle wyposażone, nie były w stanie wykształcić poszukiwanych na rynku specjalistów. Pracodawcy zwracali też uwagę na niezadowalającą jakość kształcenia zawodowego. Natomiast na rynku pracy w ostatnich latach zauważyć można brak pracowników mających praktyczne umiejętności związane z wykonywaniem konkretnych zawodów.

W raporcie NIK⁸ przeczytać można, że sposób finansowania szkolnictwa zawodowego z budżetu państwa nie uwzględnia faktycznych kosztów kształcenia w poszczególnych zawodach, co utrudnia władzom samorządowym

⁶ Kontrola pn. System szkolnictwa zawodowego, KNO.410.007.00.2015, Nr ewid. 15/2016/P/15/029/KNO, www.nik.gov.pl/plik/id,11897,vp,14269.pdf [dostęp: 04.02.2018].

⁷ NIK krytycznie o szkolnictwie zawodowym w Polsce, www.rp.pl/Edukacja-i-wychowanie/309209964-NIK-krytycznie-o-szkolnictwie-zawodowym-w-Polsce.html; www.nik.gov.pl/plik/id,11897,vp,14269.pdf [dostęp: 04.02.2018].

⁸ Kontrola pn. System szkolnictwa zawodowego, dz. cyt.

podjęcie decyzji o uruchomieniu kosztownych, ale atrakcyjnych rynkowo kierunków kształcenia. W rezultacie sytuacja ta utrwala model szkolnictwa zawodowego, w którym o uruchomieniu nowego kierunku kształcenia nie decydują potrzeby uczniów i rynku pracy, ale głównie posiadane zasoby infrastrukturalne i kadrowe. Zmiany systemowe wprowadzone w latach 2012–2015, które objęły: reorganizację struktury szkolnictwa zawodowego, zmodyfikowanie klasyfikacji zawodów, wdrożenie zmodernizowanej podstawy programowej kształcenia zawodowego oraz ujednoczenie systemu egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, mogą według NIK okazać się niewystarczające dla zwiększenia jego skuteczności. A całościowa ocena skutków zmian wprowadzanych w systemie szkolnictwa zawodowego będzie możliwa dopiero po zakończeniu cyklu kształcenia w zawodach, zrealizowanego według nowej podstawy programowej.

Niedopasowanie kompetencji pracowników do oczekiwań pracodawców potwierdziły również badania i analizy przedstawione w raporcie *Polski rynek pracy – wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010–2015*⁹. Pracodawcy za najbardziej oczekiwane cechy u kandydatów do pracy uznali: samoorganizację, umiejętności zawodowe oraz interpersonalne. Badania ankietowe wśród pracodawców wskazują na rozbieżność między wykształceniem absolwentów szkół a zapotrzebowaniem rynku pracy, co skutkuje trudnościami z pozyskaniem przez nich odpowiednich pracowników. Ankietowani przez NIK¹⁰ pracodawcy oczekiwali od kandydata do pracy wykształcenia zasadniczego lub średniego w ściśle określonym kierunku, a za szczególnie istotne uważali posiadanie specjalistycznej wiedzy i doświadczenia oraz umiejętności pracy zespołowej. Relatywnie nisko ocenili istotność takich cech, jak kreatywność czy innowacyjność. Również jedna trzecia powiatów ankietowanych przez NIK za czynnik utrudniający znalezienie pracy przez absolwentów szkół zawodowych uznała niedostateczny poziom osiągniętych kompetencji, takich jak uczciwość czy troska o jakość. Wśród pozostałych czynników wymieniano brak dostępnych miejsc pracy oraz niską jakość kształcenia w szkołach.

Z raportu z badań przeprowadzonych przez konsultantów Zielonej Linii¹¹ dotyczącego opinii klientów infolinii urzędu pracy na temat szkolnictwa zawodowego wynika, że studia to dobry pomysł na budowę ścieżki zawodowej, pod warunkiem że będą poprzedzone technikum, a tym samym uzyskaniem konkretnego zawodu. Ogólnie jednak nadal największą popularnością cieszą się studia, które w sumie poleciliby młodym ludziom 71% respondentów.

⁹ J. Górniak (red.), *Polski rynek pracy – wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010–2015*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa – Kraków 2015.

¹⁰ Kontrola pn. *System szkolnictwa zawodowego*, dz. cyt.

¹¹ J. Niemyjska, P. Krawczyk, *Raport miesiąca. Szkolnictwo zawodowe a szanse na rynku pracy*, www.hrnews.pl/reports/Raport-miesiaca-szkolnictwo-zawodowe.pdf [dostęp: 04.02.2018].

Sytuacja na rynku pracy jest na tyle dynamiczna i nieprzewidywalna, że niezależnie od rodzaju ukończonej szkoły młodzi ludzie mogą mieć problem z pracą w wymarzonym zawodzie. Zdaniem osób biorących udział w ankiecie młodzież wybiera studia ze względu na prestiż, a wybór taki pozwala im wydłużyć okres zastanowienia, gdy nie są do końca przekonani, co chcą robić w życiu. Zniechęcająco na młodych ludzi – według opinii badanych – może działać zła świadomość społeczna na temat szkolnictwa zawodowego, nieadekwatny program nauczania i niski poziom kształcenia. Wykształcenie wyższe nadal jest postrzegane jako synonim prestiżu i niekiedy młodzi ludzie decydują się wybrać tę drogę ze względu na presję społeczną, rezygnując ze swoich marzeń zawodowych. Wyniki powyższych badań są zbieżne z przeprowadzonymi przez autorów niniejszego artykułu.

Wielkopolska jest przykładem zmian, jakie zachodzą w województwie dzięki różnym programom oraz inicjatywom, które adresowane są do młodych ludzi, aby ich aktywizować do przedsiębiorczości zawodowej. W trosce o równowagę rynku pracy oraz z myślą o rozwoju lokalnego rynku pracy Samorząd Województwa Wielkopolskiego powołał w maju 2017 roku pięć samorządowych jednostek organizacyjnych pod nazwą Centrum Wsparcia Rzemiosła, Kształcenia Dualnego i Zawodowego (w Poznaniu, Kaliszu, Koninie, Pile i Lesznie). Powołane centra są jedynymi takimi instytucjami w Polsce, które mogą być porównywalne z europejskimi centrami wspierania szkolnictwa zawodowego i równoważenia zapotrzebowania na zawody. Głównym celem powstałych jednostek jest upowszechnianie form współpracy szkół zawodowych z pracodawcami w procesie kształcenia dualnego i zawodowego, zarówno na poziomie regionalnym, jak i lokalnym. Poprzez swoją działalność są wsparciem w procesie propagowania modelu kształcenia dualnego, m.in. pełnią rolę koordynatora współpracy na linii szkoła – pracodawca. Aktywizacja zawodowa osób młodych, pomoc w wyborze ścieżki edukacyjnej oraz współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami w ramach praktyk, staży i organizowanie warsztatów edukacyjnych są realizowane przez integrację środowiska przedsiębiorców, izb rzemieślniczych oraz szkół branżowych. Centra są przykładem korzystnych zmian w świadomości społecznej i rozwiązaniem dla rozwoju edukacji zawodowej na szczeblu województwa. Ze społecznego punktu widzenia stwarza to wiele korzyści, m.in. promuje i upowszechnia kształcenie dualne wśród młodzieży, a tym samym przygotowuje dla pracodawców nową generację pracowników z kwalifikacjami. Pozwoli to na pozyskanie i umiejscowienie na rynku pracy doświadczonych pracowników, dzięki którym dążyć się będzie do równowagi podaży i popytu na rynku pracy.

Wnioski

Na podstawie przytoczonych badań i dobrych praktyk stwierdzić można, że Polacy coraz bardziej doceniają znaczenie szkolnictwa zawodowego, które powinno być dostosowane do potrzeb rynku pracy, a program ułożony tak, aby zachęcał absolwentów techników do kontynuacji kształcenia na studiach. Duży nacisk powinien być położony na szczegółowy program nauczania i zajęć praktyczne, które będą ściśle związane z realnymi sytuacjami i problemami występującymi na co dzień w danych zawodach. Studia to dobry wybór, pod warunkiem że młodzi ludzie nie zrezygnują dla nich z własnych pasji, które mogą być zrealizowane za sprawą ścieżki edukacji w szkole branżowej.

Ponieważ kształcenie zawodowe wymaga dużych nakładów, przeto – planując wzmocnienie szkolnictwa zawodowego – należy je odpowiednio dofinansować¹². Oprócz tego bardzo ważną sprawą jest kompetentna i dobrze wykształcona kadra pedagogiczna, którą należy zachęcić i zmotywować do podjęcia pracy, m.in. przez wyposażenie miejsc ich pracy i odpowiednie wynagrodzenie.

Władze samorządowe powinny również zapewnić możliwości regularnego dialogu z przedstawicielami gospodarki na temat szans i wyzwań rozwoju kształcenia dualnego, co pozwoli na wspólne działania w tym kierunku. Powołanie przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego pięciu Centrów Wsparcia Rzemiosła, Kształcenia Dualnego i Zawodowego ma na celu łączenie potencjału gospodarczego i edukacyjnego na rzecz kształcenia zawodowego i dualnego na potrzeby lokalnych rynków pracy w całym województwie. Ponadto rola funkcjonujących centrów ukierunkowana jest na kreowanie szkolnictwa zawodowego i dualnego jako szkolnictwa pozytywnego wyboru, które umożliwi realizowanie ścieżki kariery zawodowej na podstawie rozwoju kompetencji oczekiwanych przez pracodawców.

Bibliografia

- Dolata H., *Kształcenie zawodowe a rynek pracy* [w:] K. Bondyra, D. Postaremczak, A. Świdurska, M. Wojtkowiak (red.), *Platforma kształcenia zawodowego*, M-Druk. Zakład Poligraficzno-Wydawniczy Janusz Muszyński, Poznań 2012.
- Górnjak J. (red.), *Polski rynek pracy – wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010–2015*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa – Kraków 2015.
- GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2015/2016*, Warszawa 2017.

¹² *Rynek pracy wyzwaniem, kształcenie zawodowe szansą*, https://ahk.pl/fileadmin/AHK.../Digital_RynekPracyWyzwaniem_Publikacja.pdf [dostęp:04.02.2018].

Osiecka-Chojnacka J., *Szkolnictwo zawodowe wobec problemów rynku pracy*, Biuro Analiz Sejmowych „Infos”, Warszawa 2007.

Netografia

Kontrola pn. System szkolnictwa zawodowego, KNO.410.007.00.2015 Nr ewid. 15/2016/P/15/029/KNO, www.nik.gov.pl/plik/id,11897,vp,14269.pdf [dostęp: 04.02.2018].

Niemyjska J., Krawczyk P., *Raport miesiąca. Szkolnictwo zawodowe a szanse na rynku pracy*, www.hrnews.pl/reports/Raport-miesiaca-szkolnictwo-zawodowe.pdf [dostęp: 04.02.2018].

NIK krytycznie o szkolnictwie zawodowym w Polsce, www.rp.pl/Edukacja-i-wychowanie/309209964-NIK-krytycznie-o-szkolnictwie-zawodowym-w-Polsce.html [dostęp: 04.02.2018].

Rynek pracy wyzwaniem, kształcenie zawodowe szansą, https://ahk.pl/fileadmin/AHK.../Digital_RynekPracyWyzwaniem_Publikacja.pdf [dostęp: 04.02.2018].